

Opinnäytetyö (AMK)

Hoitotyö

Sairaanhoitaja

2012

Heidi Grankull

SUREVAN LAPSEN TUKEMINEN

– Terveysnettisivut

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPINNÄYTETYÖ (AMK) | TIIVISTELMÄ

Turun ammattikorkeakoulu

Hoitotyön koulutusohjelma | Sairaanhoitaja

Joulukuu 2012 | 49 + Liitteet

Ohjaajat Tarja Bergfors ja Marjo Kaarto

Heidi Grankull

SUREVAN LAPSEN TUKEMINEN

Vanhemman kuolema on lapselle traumaattisin kokemus, mitä lapsen elämässä voi tapahtua. Leikki-ikäinen reagoi kuolemaan tavallisesti painajaisilla, lisääntyvällä pelolla, ahdistuksella, aggressiivisuudella tai regressiolla. Lapsi voi syyllistää itseään kuolemasta sekä itkeskellä ja kiukutella paljon. Kuolemasta puhuttaessa on tärkeää ottaa huomioon lapsen iän mukainen kehitystaso. (Niku & Sarinko 2004, 5-17.) Kuolemankäsityksen kehittymiseen ja kuolemaan liittyvien asioiden ymmärtämiseen vaikuttavat aiemmat kokemukset, perheen suhtautuminen ja asioiden käsittelytapa sekä lapsen ikä. Lapselle on osoitettava, että hänestä huolehditaan ja aikuiset ovat hänen tukena surussa. Sureva lapsi tarvitsee paljon läheisyyttä ja huolenpitoa. (Uittomäki ym. 2011, 17, 21.)

Pyyntö opinnäytetyölle tuli Salon varhaiskasvatuksesta, joka on osa Paremmaksi osaajaksi salolaisella yhteistyöllä -hanketta. Projektin tehtävä oli laatia internet-sivusto lapsen surusta Terveysnettiin, perhenetti-osioon. Aihe rajattiin leikki-ikäisiin lapsiin ja heidän kokemaansa suruun ja surun tunnistamiseen läheisen kuolemasta johtuen. Internet-sivusto on koottu opinnäytetyön kirjallisuuskatsauksen perusteella. Sivustoilla käsitellään lapsen surukokemusta, surureaktioita ja siihen vaikuttavia eri tekijöitä. Sivustolla käsitellään myös lapsen käsitystä kuolemasta ja siihen liittyvistä asioista. Internet-sivuston tavoitteena on antaa pääasiassa varhaiskasvatukseen tietoa ja työkaluja lapsen surun tunnistamiseen ja sen käsittelemiseen.

Jatkotutkimus aiheeseen voisi olla esimerkiksi kysely päiväkodeissa varhaiskasvatuksen henkilökunnalle lapsen surureaktioiden tunnistamisesta. Tutkimustulosten perusteella voitaisiin selvittää leikki-ikäisten lasten parissa työskentelevien henkilöiden tietämystä ja kykyä surevan lapsen oireiden tunnistamisesta.

ASIASANAT:

Lapsi, leikki-ikäinen, suru, kuolema, tukeminen, terveystietä

THESIS (AMK) | ABSTRACT

Turku University of Applied Sciences

Nursing | Nurse

December 2012 | 49 + Attachments

Directors Tarja Bergfors and Marjo Kaarto

Heidi Grankull

SUPPORT FOR GRIEVING CHILD

Death of a parent is the most traumatic experience that can happen to a child. Toddlers usually react to death by nightmares, increasing fear, anxiety, aggression or regression. The child may feel guilty, about causing death and shows it by means of crying and temper tantrums. When talking about death, it is important to take into account the child's age according to the level of development. (Niku & Sarinko 2004, 5-17). The development of the concept of death and death-related issues are affected by past experiences, family attitudes and the way to handle things as well as the child's age. The child must show that she/he is taken care of, and adults have to support her/him in sorrow. The grieving child needs a lot of intimacy and care. (Uittomäki et.al. 2011, 17, 21).

The commissioner of the thesis was Salo early childhood education which is part or Paremmaksi osaajaksi (better expert) cooperation. The purpose of the project was to design a website of child grief to Terveystieto, for the family section of the web site. The target group of the thesis was toddlers and indentifying grief and mourning the death of a close one. Web site was designed on the basis of the literature review of the thesis. Sites deal with children's experiences of sadness, grief reactions and the impact of different factors. The website also features the child's perception of death and related issues. Web site aims to provide early education, mainly the knowledge and tools to identify the child's grief and deal with it.

Further investigation topic could be a query in child day-care centers early childhood education staff about detecting grief reactions. The results could clarify the knowledge and ability the people working with children have to recognize the symptoms of grieving child.

KEYWORDS:

Child, toddler, sorrow, grief, death, support, terveystieto

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 LEIKKI-IKÄISEN KEHITYS	6
3 LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS KUOLEMASTA	10
4 LAPSEN SURU	17
4.1 Lapsen surun tunnistaminen ja tukeminen	18
4.2 Leikki-ikäisen surureaktiot	21
4.3 Kriisireaktion vaiheet	22
4.4 Traumaattinen kriisi	25
5 INTERNET TERVEYSTIEDON LÄHTEENÄ	27
6 PROJEKTIN TEHTÄVÄ JA TAVOITE	29
7 PROJEKTIN EMPIIRINEN TOTEUTTAMINEN	30
8 PROJEKTIN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	39
9 POHDINTA	44
LÄHTEET	47

LIITTEET

- Liite 1. Toimeksiantosopimus
- Liite 2. Projektilupa
- Liite 3. Internetsivut

KUVAT

Kuva 1. Internet-sivujen alustava versio etusivusta	35
Kuva 2. Internet-sivujen alustava versio rungosta	36

KUVIOT

Kuvio 1. Projektin vaiheet	33
----------------------------	----

TAULUKOT

Taulukko1 . Tiedonhaun tulokset	31
---------------------------------	----

1 JOHDANTO

Kuolema käsitteenä ja sen ymmärtäminen ja määrittäminen on lapselle vaikeaa. Kuolemasta aiheutuvat kysymykset hämmästyttävät usein aikuista, ja niistä kertominen lapselle koetaan hankalaksi. Aikuiset ovat usein myös varsin epätietoisia lapsen kyvystä ymmärtää käsitettä ja tarvitsevat tietoa, miten asia tulisi selittää. (Niku & Sarinko 2004, 10–11.)

Opinnäytetyö käsittelee leikki-ikäisen läheisen kuolemasta johtuvaa lapsen surua ja sen tunnistamista. Aihe tuntui kiinnostavalta ja haastavalta sekä tarpeelliselta lähteä työstämään. Opinnäytetyössä kerrotaan tarkemmin siitä, miten lapselle kerrotaan kuolemasta sekä lapsen kuolemankäsityksestä ja ajatuksista kuolemasta eri ikä-vaiheissa. Myös lapsen kokonaisvaltaista kehitystä käsitellään eri ikä-kausina.

Lapselle tulee kertoa kuolemasta rehellisesti ja vastata avoimesti lapsen esittämiin kysymyksiin. (Mannerheimin lastensuojeluliitto 2012). Lapsen oloa helpottaa, että aikuisetkin näyttävät tunteensa ja ilmaisevat surua ja ahdistusta. Lapsi tarvitsee aikuisen apua tunteidensa käsittelyssä. (Hammarlund 2010, 162–163.)

Suomessa perustuslaissa ja terveydenhuollossa on laki potilaan asemasta ja oikeuksista. Lapsen oikeuksia käsitellään hoitoalan työntekijöiden eettisissä ohjeissa, joihin kuuluvat suomalaiset lastenhoitoalan liittojen eettiset periaatteet. Hoitotyön näkökulmasta keskeisimpänä voidaan pitää suhtautumista lapsen oikeuksiin hänen kehitysvaihettaan vastaavalla tavalla. (Leino-Kilpi & Välimäki 2003, 188–190.)

Projektin tehtävänä oli laatia Terveysnettiin internet-sivusto lapsen surun tunnistamisesta lasten varhaiskasvatukseen. Projektin tavoitteena on auttaa varhaiskasvatuksessa työskenteleviä kohtaamaan lapsen suru ja tukea lasta suruprosessissa ja sen käsittelyssä. Projekti on osa Paremmaksi osaajaksi saloilaisella yhteistyöllä -hanketta.

2 LEIKKI-ikäISEN KEHITYS

Ihmisen kehitys tapahtuu suhteessa ympäristöönsä, joten kehitys on hyvin yksilöllistä (Karling ym. 2008, 64). Ihmisen kehitykseen vaikuttavat perimä, ympäristö ja lapsen oma aktiivisuus. Leikki-ikä ajoittuu toisen ja kuudennen ikävuoden välille. (Vilén ym. 2006, 132–133.) Suomessa usein puhutaan esikouluikäisistä, jolla tarkoitetaan kuusivuotiaa lasta. Leikki-ikässä lapsi oppii käytännöllisiä taitoja. (Koistinen ym. 2004, 66). Persoonallisuuden kehittyminen tapahtuu suhteessa muihin ihmisiin. Se on prosessi, jossa yksilö etsii omaa minäänsä. (Vilén ym. 2006, 148.)

Lapsen kasvuun ja kehitykseen vaikuttaa lapsi itse, kommunikaatio ja kulttuuri, jotka ovat välttämättömiä kokonaisuuden elementtejä. Lapset kehittyvät suhteessa muihin ja ympäristöönsä, eivät omia aikojaan. Lapsen tieto omasta itsestään lisääntyy samalla sekä minän kehitys liittyy suhteisiin yhdessä ympäristön kanssa. (Lyytinen 2001, 90.) Riittävät virikkeet ympäristössä, jossa lapsi elää, mahdollistavat sen, että lapsi oppii uusia taitoja ja tietoja. (Vilén ym. 2006, 144).

Leikki on osa leikki-ikäisen lapsen päivittäistä toimintaa. Lapsella on pakonomainen tarve leikkiin. Leikissä päämäärä ei ole tärkein, vaan leikki itsessään. Leikin avulla lapselle kehittyy henkisiä, fyysisiä, sosiaalisia ja emotionaalisia taitoja. Lapselle tulisi tarjota mahdollisuuksia monipuoliseen leikkiin, ottaen hänen ikänsä ja kehitystasonsa huomioon. Leikin avulla vähitellen kanssakäyminen muiden lasten kanssa lisääntyy. (Koistinen ym. 2009, 69.)

Lapsen psyykinen kehitys perustuu pitkälti lapsen ja lasta hoivaavien henkilöiden väliseen vuorovaikutukseen ja emotionaalisiin kokemuksiin. Leikki-ikäisen lapsen kehitykseen vaikuttavat voimakkaimmin synnynnäiset biologiset ja psyykkiset ominaisuutensa sekä syntymän jälkeen kehittyneet biologiset ja psyykkiset rakenteet sekä lapsen vanhemmat. (Moilanen ym. 2004, 42–43.)

Kognitiivinen kehitys käsittää ihmisen havaitsemiseen, muistiin, ajatteluun, kieleen ja oppimiseen liittyvää kehitystä. Kaksivuotias lapsi osaa jo monta erilaista sanaa ja hän opettelee ilmaisemaan itseään yksinkertaisilla lauseilla. Lähestyessä kolmatta ikävuottaan, lapsi alkaa ymmärtää kielen sosiaalisen luonteen. Lapsi oivaltaa, että sanat ovat yhteisesti sovittuja erilaisten esineiden ja tapahtumien nimityksiä, joita voi alkaa käyttämään vain yhteisten sääntöjen mukaisesti. (Karling ym. 2008, 136–137.)

Kolmivuotias osaa sanoa jo muutaman sanan lauseita. Kolmivuotiaan puheessa esiintyy ajan määreitä ja hän alkaa vähitellen ymmärtämään aikakäsityksiä. (Koistinen 2009, 67.) Kolmivuotias lapsi oppii kielellisesti kuvaamaan esineiden ominaispiirteitä. Varhaiset lasten puheessa ilmaantuvat adjektiivit ovat usein saman ominaisuuden ääripäitä. (Karling ym. 2008, 136–137.) Kolmevuotias alkaa esittämään kysymyksiä ”mikä tämä on?”. (Koistinen ym. 2009, 67.)

Neljävuotiaana lapsi alkaa kyselemään enemmän ja hän haluaa koko ajan oppia uutta maailmasta. Lapsi on kiinnostunut tietämään, miksi asiat tapahtuvat ja millä tavalla. (Karling ym. 2008, 136–137.) Nelivuotian mielikuvitus on vilkas, joka näkyy lapsen leikeissä ja myös peloissa. (Koistinen ym. 2009, 67.)

Viisivuotiaana lapsi osaa käyttää adjektiivien vertailumuotoja. (Lyytinen 2001, 116–117). Viisivuotiaan lapsen puhe on jo niin joustavaa, että hän pystyy kommunikoimaan erilaisten ihmisten kanssa ja tekemään ajatuksensa selväksi myös sellaisille aikuisille, jotka ovat vieraita ja jotka eivät ole tottuneet kommunikoimaan lasten kanssa. Lapsen kyvyt kertoa tarinoita omista kokemuksistaan kehittyvät tässä iässä nopeasti. (Karling ym. 2008, 136–137.)

Kuusivuotias alkaa kiinnostumaan kirjaimista ja lukemisesta. (Karling ym. 2008, 136–137). Tämän ikäinen lapsi pystyy jo vastavuoroiseen kanssakäymiseen. (Nurmi ym. 2006, 54–55). Kuusivuotias haluaa jo tehdä asioita omalla tavallaan ja on halukas esittelemään taitojaan muille. Kaverit ja sisarukset kasvattavat lasta toisten huomioon ottamisessa ja asioiden jakamisessa. Ilman näitä taitoja lapsesta voi kehittyä itsekeskeinen. (Koistinen ym. 2009, 68.)

Sosiaalisilla taidoilla käsitetään sellaisia valmiuksia, joiden avulla lapsi pystyy arkipäivän tilanteissa ratkaisemaan ongelmia ja saavuttamaan henkilökohtaisia tavoitteita sellaisilla tavoilla, jotka johtavat positiivisiin seuraamuksiin sosiaalisissa tilanteissa. Kolme ja kuuden ikävuoden välillä lapsen sosiaaliset taidot kehittyvät nopeasti. (Nurmi ym. 2006, 54–55.)

Sosiaalisessa kehityksessä on rooleja ja arvoja, joita lapsi alkaa omaksua lähiympäristöstään ja yhteiskunnasta. Kiintymyssuhde ja kotoa opitut mallit vaikuttavat siihen, kuinka lapsi alkaa hahmottaa itseään toisten kanssa ja miten hän oppii sosiaalisia taitoja. (Vilén ym. 2006, 156.)

Kaksivuotias leikkii vielä toisten lasten rinnalla. (Koistinen 2009, 67). Kaksivuotiaana kiinnostutaan enemmän muista lapsista, mutta samanikäisten kanssa leikkiminen on tämän ikäiselle vielä liian haastavaa. Kaksivuotias on kiinnostunut siitä, mitä aikuinen tekee ja on halukas olemaan kaikessa mukana. Lapsella on entistä vilkkaampi mielikuvitus ja tällöin alkaa pelätä enemmän, mikä voi alkaa näkymään lisääntyvänä varovaisuutena uusissa tilanteissa. (Vilén ym. 2006, 159–160.)

Kolmivuotias alkaa harjoitella erilaisten leikkien sääntöjä ja kokeilee vahvasti rajojaan. Kolmivuotiasta kiinnostavat rakenteluleikit ja roolitoiminnot, mutta ne ovat kestoltaan lyhyitä. (Nurmi ym. 2006, 59–61.) Tämän ikäinen ei vielä pysty toimimaan arkipäivän tilanteissa tai sosiaalisissa tilanteissa yksin, mutta ajoittain kykenee myös toimimaan itsenäisesti. Kolmivuotias pitää aikuisen kanssa touhuamisesta, mutta opettelee jo toimimaan itsenäisesti. (Vilén ym. 2006, 159–160.) Kolmivuotiaana lapsi alkaa leikkimään toisten kanssa. (Koistinen ym. 2009, 67).

Nelivuotiaalle kaverit merkitsevät jo hyvin paljon. Tässä iässä osataan jo leikkiä kaverin kanssa kahdestaan tai pienessä ryhmässä. Nelivuotias on kiinnostunut uusista leikeistä, eritoten roolileikit alkavat kiinnostaa. Lapsi tietää yleensä, miten erilaisissa normaaliin perhe-elämään kuuluvissa tilanteissa tulisi käyttäytyä. Hän ei kuitenkaan vielä pysty hallitsemaan tunteita niin, että jaksaisi aina käyttäytyä tarvittavalla tavalla. (Vilén ym. 2006, 159–160.) Nelivuotias

harjoittelee itsenäistymisen taitoja, joka voi ilmetä voimakkaina uhmakohtauksina. Tässä iässä lapsella alkaa usein ilmetä selviä uhmaiän merkkejä, joka kuuluu lapsen normaaliin kehitykseen. (Koistinen ym. 2009, 67.)

Viisivuotias alkaa pitämään kavereita tärkeinä ja haluaa kavereiden luo kyläilemään yksinkin. Viisivuotiaana lapsi osaa leikkiä jo pitkään, ja leikkien aiheita halutaan jatkaa ja työstää eteenpäin toisinakin päivinä. Viisivuotias osaa toimia isoissa ryhmätilanteissa aikuisen riittävässä ohjauksessa. Viisivuotias kehittää taitojaan toisen lohduttamisessa ja harjoittelee erilaisia vuorovaikutustaitoja leikeissä. Tässä iässä ihailaan äidin ja isän taitoja, joka näkyy myös leikeissä. (Vilén ym. 2006, 159–160.) Viisivuotiaat lapset ovat kiinnostuneita sääntöleikeistä esimerkiksi erilaisista peleistä. (Nurmi ym. 2006, 59–61).

Kuusivuotiaana leikitään entistä enemmän kavereiden kanssa ja kiinnostutaan asioista kotipiirin ulkopuolella. Tämän ikäinen lapsi osaa toimia ryhmässä ja noudattaa yhdessä sovittuja sääntöjä, mutta voi tarvita vielä aikuisen tukea sovittujen sääntöjen mieleen muistuttamisessa. Hän koettelee rajojaan ja miettii isoksi kasvamistaan. Kuusivuotias on omaksunut paljon arvoja ja asenteita vanhemmiltaan. Kuusivuotias osaa jo käyttäytyä sosiaalisissa tilanteissa sekä osaa tuoda esille myös omia mielipiteitä. (Vilén ym. 2006, 159–160.)

3 LEIKKI-ikäISEN KÄSITYS KUOLEMASTA

Lapsen kyky ymmärtää kuolema kehittyy iän myötä. Viimeistään 11-12-vuotiaana lapsi kykenee ymmärtämään kuoleman merkityksen samalla tavalla kuten aikuinen sen ymmärtää. (Poijula 2007, 94.) Kehitystasosta riippuen ja ympäristöllisten tekijöiden vaikutuksesta jopa kuusivuotias voi omata kypsän kuolemankäsityksen. (Erkkilä 2003, 21). Kuolemankäsityksen kehittyminen ja kuolemaan liittyvien asioiden ymmärtäminen ei ole ainoastaan riippuvainen lapsen iästä, vaan siihen vaikuttavat aiemmat kokemukset ja perheen suhtautuminen ja asioiden käsittelytapa. (Uittomäki ym. 2011,17.)

Kuolemantapausten sattuessa lapselle on kerrottava siitä mahdollisimman pian. Kertojan on hyvä olla lapselle läheinen ihminen, mielellään oma vanhempi. Kuolemasta on kerrottava selkeästi ja rehellisesti asioiden oikeilla nimillä. Kuolemaa ei tule kuvata esimerkiksi matkana tai unena, sillä lapsi voi alkaa pelätä nukahtamista tai matkustamista. (Uittomäki ym. 2011, 21.) Lapsen kanssa kuolemasta puhuttaessa on tärkeää ottaa huomioon hänen ikänsä mukainen kehitystaso ja ajattelun kehittymättömyys. (Niku & Sarinko 2004, 5).

Lapsen kanssa keskusteltaessa kuolemasta on hyvä varautua yllättäviin kysymyksiin lapsen osalta. Lasta voi kiinnostaa esimerkiksi, voiko kuollut syödä. Lapselle on hyvä antaa mahdollisuus itse vaikuttaa hänen haluunsa puhua kuolemasta ja antaa lapsen ymmärtää, että aikuinen on käytettävissä häntä varten, kun lapsi itse on valmis keskustelemaan. (Kübler-Ross & Kessler 2006, 193.) Lapselle on hyvä kertoa, mitä kuolema konkreettisesti tarkoittaa ja mitä ruumiille tapahtuu kuoleman jälkeen. (Poijula 2007, 103).

Alle kaksi vuotias lapsi voi surra, vaikkei ymmärräkään kuolemaa. Pienet vauvat aistivat vanhempiansa surun ja voivat etsiä kuollutta vanhempaansa. Myöhemmin lapsen kasvaessa ja puheen kehittyessä lapsen kanssa voi puhua tapahtuneesta luomalla mielikuvia menetetyistä läheisistä. Kasvaessaan lapsi käsittelee menetyksen aiheuttamia tunteita eri tavoin uudelleen ja uudelleen etsien uusia keinoja läheisensä muistelemiseen. (Uittomäki ym. 2011, 17.)

Leikki-ikäisen lapsen kykyä ymmärtää kuolemaa rajoittavat ajattelun kehittymättömyys ja tiedon- sekä elämäkokemuksen puute. Leikki-ikäiset lapset kuvittelevat kuoleman olevan väliaikaista ja heidän tavoitteenaan on päästä yhteyteen menetetyn läheisen kanssa. Pieni lapsi ei kykene ymmärtämään kuoleman lopullisuutta ja että ero on pysyvä. (Poijula 2007, 94–95.) Lapsi voi odottaa, että kuollut tulee takaisin ja voi toistuvasti esittää kysymyksiä esimerkiksi läheisen paluusta tai kuoleman keston pituudesta. (Kinanen 2009, 22.) Pienen lapsen aikakäsitys on erilainen kuin aikuisella, joka sekin puolestaan vaikuttaa lapsen kykyyn ymmärtää kuolema. (Erkkilä ym. 2003, 20).

Leikki-ikäisen lapsen ajattelu perustuu maagiseen ajatteluun. Siitä johtuen lapsi voi kokea olevansa vastuussa kuolemasta aiemman toimintansa johdosta. Lapsi on voinut tehdä esimerkiksi jotakin kiellettyä, jonka seurauksena hän uskoo aiheuttaneen kuoleman. Lapsi uskoo, että kuoleman voi välttää ja hän voi myös kuvitella kuoleman henkilöhahmona. (Poijula 2007, 94–96.) Lapsi voi myös uskoa, ettei kuolema kosketa häntä, sillä vain vanhat ihmiset kuolevat. (Kinanen 2009, 22.) Leikki-ikäisen lapsen käsitykset ja tiedot kuolemasta ovat puutteellisia ja tiedon puute puolestaan voi aiheuttaa pelkoja ja väärinkäsityksiä. (Erkkilä ym. 2003, 129).

Jotta lapsi ymmärtäisi mitä kuolema on, tulisi hänen ymmärtää ainakin kolme siihen liittyvää asiaa. Hänen tulisi ymmärtää, että kuolema on universaali eli ei valikoi kohteitaan vaan hyvätkin kuolevat, kuten kaikki muukin elollinen. Hänen tulisi myös ymmärtää, että kuolema on lopullinen, palautumaton ja ettei mikään teko tai ajatus tuo kuollutta takaisin. Ja kolmanneksi olisi ymmärrettävä, ettei kuollut voi enää tuntea mitään, kuten esimerkiksi kipua. (Poijula 2007, 98.) Lapsi elää ja kokee asiota leikin ja luovuuden kautta ja myös kuoleman ymmärtämisessä ja surun kokemisessa käyttää leikkiä ja symbolista toimintaa apunaan. (Erkkilä ym. 2003, 17).

Perheenjäsenen kuolema

Vanhempi merkitsee lapselle turvallisuutta ja mahdollistaa olemassaolon henkisesti ja taloudellisesti. Vanhemman kuolema on lapselle merkittävä menetys, joka muuttaa koko perherakennetta pysyvästi. Suhteet sisaruksiin ja elossa olevaan vanhempaan muuttuvat. Lapsen perusturvallisuus horjuu ja lapsi alkaa etsiä uudenlaista taspainoa elämäänsä. Vanhemman menettäminen uhkaa muidenkin perheenjäsenten olemassaoloa ja lapsi saattaa kokea tarvetta vartioida muita perheenjäseniä ja hän saattaa pelätä erossa oloa jäljellä olevasta vanhemmastaan. (Kinanen 2009, 29–30.)

Karhunen (2009) tutki peruskouluikäisten lasten vanhemman kuolemasta johtuvan surun ilmenemistä koulussa opettajien ja oppilaiden näkökulmasta. Tutkimukseen osallistuneet lapset olivat menettäneet jomman kumman vanhempansa alakouluikäisenä tai sitä nuorempana. Tutkimuksen avulla oli tarkoitus selvittää millaista lapsen suru on, miten se ilmenee koulussa ja onko surulla vaikutusta koulunkäyntiin. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin opettajien valmiuksia ja tukitoimia sekä kodin ja koulun välistä yhteistyötä surevan lapsen kohtaamisessa. (Karhunen 2009, 30.) Karhunen totesi tutkimuksessaan, että 71 % kouluikäisistä lapsista pelkäsi elossa olevan vanhempansa menettämistä. Lisäksi tutkimukseen osallistuneista lapsista yli 70 % kuvasivat tunteneensa surua, alakuloisuutta ja ikävää. (Karhunen 2009, 36.)

Vanhemman kuollessa lapsella on lähiomaisen oikeudet. Hänellä on siis oikeus nähdä kuollut vanhempansa turvallisen aikuisen läsnäollessa. Lapsi voi myös halutessaan koskettaa vainajaa. Turvallinen aikuinen voi auttaa häntä ymmärtämään kuolemaa antaen siten hänelle siihen mahdollisuuden. Samoin lapsen kuuluu antaa osallistua hautajaisiin ja opettaa, että ne ovat rituaali, jossa voi jättää läheiselleen hyvästit. (Pojjula 2007, 105–109.) Hautajaisiin osallistuminen tukee muiden kuolemaan liittyvien rituaalien kanssa lapsen surua. Asioiden läpikäyminen ja puhuminen lisää luottamusta ja uskoa tulevaisuuteen. (Kinanen 2009, 33.)

Vanhemmat ovat usein lapsen ihailun kohde. Vanhemman kuollessa lapsi voi tuntea itsensä huonoksi ja avuttomaksi, koska ei voi olla enää konkreettisesti kosketuksissa kuolleen vanhempansa kanssa. Lapsi tarvitsee toista vanhempaa välittömästi antamaan ymmärrystä ja huolenpitoa sekä kohteen lapsen tunteille. (Poijula 2002, 147.) Lapsen surua voi myös helpottaa luomalla muistorituaaleja. Valokuvien katselu ja läheisen muistelu yhdessä saattavat helpottaa surua. Lapsen oloa voi helpottaa ja turvallisuuden tunnetta voi lisätä se, että hän saa pitää jonkin vainalle kuuluvan tavaran. (Uittomäki ym. 2011, 25.)

Lapsi voi surra myös vanhempaansa, jonka kanssa elämisestä hänellä ei ole muistikuvia, jolloin lapsi suree menetettyä mahdollisuutta tutustua kuolleeseen vanhempaansa. Suru voi olla voimakasta ja se voi olla kätkeytyä, mutta on kuitenkin todellista. (Kinanen 2009, 30.) Karhunen (2009) on todennut tutkimuksessaan, että lapset joiden vanhempi oli kuollut heidän ollessaan kaksi- tai kolmevuotias olisivat halunneet ilmaista kuolleelle vanhemmalle heidän halunsa tuntea menetetty vanhempi. (Karhunen 2009, 45). Lapsella on myös oikeus surra avioeron johdosta erillään asunutta vanhempaa, vanhempien keskinäisistä väleistä huolimatta, jotka eivät välttämättä olleet hyvät. (Kinanen 2009, 30).

Aluksi lapsi voi ihannoida ja yliarvostaa kuollutta vanhempaansa ja purkaa vihamieliset tunteensa ja turhautumisen jäljellä olevaan vanhempaan. Myöhemmässä vaiheessa lapselle piirtyy realistisempi käsitys kuolleesta vanhemmastaan hänen hyvine ja huonoine puolineen. Ajan myötä lapsi jäsentää ja tulkitsee hänen menetystään ja myöhemmin tilanne vakiintuu. Surevaa lasta auttavat tukiverkoston ja perheen avoin ja rehellinen kommunikaatio lapsen kanssa. (Poijula 2002, 147–148.)

Sisarusten kanssa opitaan tietyt pelisäännöt ja opetellaan toisten huomioonottaminen. Sisarukset luovat keskenään erityisen suhteen toisiinsa. (Kinanen 2009, 33–34.) Lapsi reagoi lähes samalla tavoin sisaruksen kuolemaan kuin vanhempansa kuolemaan. Sisaruksen kuollessa lapsi saattaa menettää parhaan ystävänsä, jonka kanssa on tottunut elämään ja jakamaan asioita. (Niku & Sarinko 2004, 14.)

Sisaruksen kuolema muuttaa rooleja perheen sisällä. Lapsesta voi tulla surevan vanhemman tukija, jolloin lapsen oma sureminen jää taka-alalle. Lapsi suojelee vanhempiaan ja yrittää olla kuormittamatta heitä jättämällä omat tunteensa sivuun. (Kinanen 2009, 34.) Jos lapsi ei ilmaise ikäväänsä tai näytä suruaan, voivat vanhemmat kuvitella ettei lapsi sure ollenkaan. Lapsi voi myös kokea paikkaavansa kuolleen sisaruksen poissaoloa. (Niku & Sarinko 2004, 14–15.)

Vanhempien on syytä huomioida, että perheen kaikkiin lapsiin sisaruksen kuolema ei vaikuta yhtä voimakkaasti. Siihen vaikuttavat esimerkiksi lapsen ikä ja sukupuoli sekä sisarussuhteen syvyys. Mitä läheisempi sisarus on kyseessä, sitä suuremman aukon hän jättää kuollessaan. (Poijula 2007, 109.) Lapselle on tärkeää muistella kuollutta sisarustaan, jota voi tehdä esimerkiksi katselemalla kuvia yhdessä vanhempien kanssa. (E-mielenterveys 2012).

Lapsi saattaa kokea jäävänsä vaille huomioita keskellä sisarustaan surevia vanhempiaan. Lapsi voi myös kokea alemmuutta ja kaivata vanhempiensa hyväksyntää sekä tuntee kilpailevansa kuolleen sisaruksen kanssa vanhempien huomiosta. (Kinanen 2009, 35.) Lapset voivat olla mustasukkaisia esimerkiksi pitkään sairastaneen sisaruksen vuoksi, joka on saanut vanhempien huolenpitoa ja hoivaa muiden lasten jäädessä vähemmälle huomiolle. (Niku & Sarinko 2004, 14.) Lapsesta voi tuntua, ettei hänellä ole oikeutta olla iloinen tai onnellinen. (E-mielenterveys 2012.) Lapsi tarvitsee aikuisen tukea ja lohdutusta ja myös ilon hetkiä vaikeissa tilanteissa. (Kinanen 2009, 35).

Lapset eivät välttämättä kykene puhumaan tunteistaan. Aikuisen tehtävä on auttaa lasta kokemaan erilaisia tunteita ja hallitsemaan niitä. Lapsi tarvitsee tukea ja lohdutusta surussaan. Tietoa annetaan puhumalla ja lapsi voidaan ottaa mukaan esimerkiksi sisaruksen hautajaisten suunnitteluun, jottei hän kokisi jäävänsä ulkopuoliseksi. (Poijula 2007, 110.) Lapsi ei saa jäädä surussaan yksin. Lapselle on osoitettava, että hänestä huolehditaan ja aikuiset ovat hänen tukenaan surussa. Sureva lapsi tarvitsee paljon läheisyyttä ja huolenpitoa. (Uittomäki ym. 2011, 21.)

Muu läheisen menetys

Isovanhemman kuoltua lapsen suruun vaikuttaa kiintymyssuhteen lujuus ja tiiviys. Isovanhemman kuolema ei vaikuta lapsen perherakenteeseen niin voimakkaasti kuin vanhemman tai sisaruksen kuolema eikä lapsen perusturvallisuus ole silloin uhattuun. Lapsella on tukena vanhemmat tai huoltaja lohduttamassa ja huolenpitäjänä. (Kinanen 2009, 36–37.)

Ystävyydellä on suuri merkitys lapselle ja jo noin kolmevuotias lapsi alkaa käyttämään sanaa ystävä. Ystävän kuollessa ystävyyssuhteen laadulla on merkitystä miten lapsi kokee menetyksen. Ystävän kuollessa lapsi usein havahtuu ymmärtämään, että lapsi tai nuorikin voi kuolla, toisin sanoen myös hän itse. Sen seurauksena lapsi voi kokea havoittuvuutta ja suojaattomuutta. (Niku & Sarinko 2004, 15–16.)

Lemmikin menettäminen voi olla lapselle hyvinkin traumaattinen kokemus ja aiheuttaa samankaltaista surua kuin läheisen ihmisen menettäminen. Lemmikin kuoltua lapsi menettää yhden pyytettömän rakkauden antajan sekä hellyyden ja hoivaamisen kohteen. Lapselle tulee antaa mahdollisuus surra ja käydä suruaan läpi kiireettömästi. Vaikka lemmikkiä ikävöitäisiin pitkään ja ajateltaisiin usein, lapset toipuvat kuitenkin nopeammin lemmikin menetyksestä kuin vanhukset. (Kinanen 2009, 37–38.)

Läheisen itsemurha

Läheisen itsemurha on lapselle raskas kokemus, joka saa aikaan itsesyytöksiä ja syyllisyyttä. Lapsi voi kokea tulleen hylätyksi ja kyseenalaistaa oman ihmisarvonsa, etenkin jos kyseessä on perheenjäsen. (Niku & Sarinko 2004, 16.) Lapsi voi kokea tehneensä jotakin paha tai luulla ettei ole osoittanut tarpeeksi rakkautta itsemurhan tehneelle läheiselle. Lapsen kanssa kannattaa puhua asioista avoimesti, kertomalla itsemurhasta rehellisesti ja lapsentasoisesti. Aikuiset voivat kokea itsemurhasta keskustelemisen kiusalliseksi, jolloin helposti tärkeitä asioita jää kertomatta. Lapset tekevät helposti omia tulkintoja asioista ja rakentavat itse mielikuvia. Siksi lapselle olisi

hyvä kertoa asioista niiden oikeilla nimillä jättämättä liikaa tilaa mielikuvituselle. (Kinanen 2009, 47.)

Läheisen itsemurha on yleensä niin järkyttävä tapahtuma, että sen seurauksena surusta tulee traumaattista. Voimakkaat ja tuskalliset muistot kuolleesta liittyvät traumaattiseen suruun sekä kyvyttömyys kohdata häneen liittyviä muistoja tai ajatuksia. (E-mielenterveys 2012.)

4 LAPSEN SURU

Suru on voimakas mielihahan tunne, joka on aiheutunut menetyksestä tai ikävästä tapahtumasta. Suru on pitkäkestoista mielihahaa, joka sisältää voimakkaita tunteita, käyttäytymistä ja asenteita. Suru ei ole vain jotakin ohimenevää, vaan se on jotakin minkä kanssa sureva elää. Surun kokemiseen vaikuttaa aiempien surukokemusten lisäksi persoonallisuus ja surevan saama tuki tai tuen puute. Suru on yksilöllistä ja surevan ihmisen reaktiot ja surun kesto ovat erilaisia. Suru voi olla kuin oppimisprosessi, mikäli sureva saa riittävästi tukea ja pystyy kohtaamaan menetyksensä. Lopulta sureva oppii elämään menetyksensä kanssa ja pystyy muistoissaan säilyttämään rakkaansa. Myös lapsi oppii toistojen kautta, ettei menetetty ihminen ole enää konkreettisesti läsnä. Suremista voidaan kuvata matkana, joka on pelottava, tuskallinen ja yksinäinenkin. (Poijula 2002, 18–22.)

Ihminen kulkee läpi surun ja tekee surutyötä. Läheinen ihminen elää muistoissa ja on osa elämää ja kokemuksia. Suhde menetettyyn läheiseen ei katkea kuoleman myötä, vaan sen luonne muuttuu. Suru on joukko erilaisia reaktioita, jotka heijastuvat ihmisen käyttäytymisenä tai psyykkisessä olemuksessa surun eri vaiheissa. Suruun liittyy erilaisia tunne-, havainto- ja ajattelureaktioita, jotka ovat psyykkisiä surureaktioita. (Kinanen 2009, 11–22.)

Fyysisesti suru voi ilmentyä ihmisen olemuksessa tai toiminnassa. Sureva voi olla levoton, yliaktiivinen tai kokea kipua menetyksestään fyysisesti. Suru vaatii aikaa ja surua täytyy työstää, jotta surutyössä pääsee eteenpäin. Kuolemasta johtuvaan surukokemukseen vaikuttavat surevan persoonallisuuden ja aiempien kokemusten lisäksi kuolemantapauksen luonne, esimerkiksi onko kuolema ollut äkillinen tai väkivaltainen. Ei ole kahta samanlaista surukokemusta eikä myöskään yhtä oikeaa tapaa surra. (Kinanen 2009, 12–14.) Suru on yksityinen ja intiimi asia omassa ainutkertaisuudessaan ja jokaisella on oma tapansa surra. (Holm & Turunen 2005, 4).

4.1 Lapsen surun tunnistaminen ja tukeminen

Läheisen ihmisen, etenkin vanhemman kuolema on lapselle suurin mahdollinen hänen kokemansa menetys. Vanhemmista jompi kumpi voi kuolla tai sisarus, isovanhempi tai ystävä. Usein ensimmäinen lapsen kohtaama suuri menetys on rakkaan lemmikin kuoleman. Surun aihe ja menetys voi olla lapselle esimerkiksi muutto uudelle paikkakunnalle aimmin tutusta ja turvallisesta ympäristöstä. (Poijula 2007, 94.) Suru on terve reaktio, kun ihminen kokee elämässään suuria muutoksia, jotka tuottavat stressiä. Lapselle suru on aina tärkeää hänen kohdatessa menetyksiä. (Vilén ym. 2006, 301.)

Lapsi käy suruaan läpi eri tavoin eri ikäkausien mukaan. Pienen lapsen suruprosessi on yksinkertaisempi kuin vanhemman lapsen ja pieni lapsi suhtautuukin kuolemaan yksinkertaisemmalla tavalla kuin vanhempi lapsi. Vaikka lapsen sureminen on erilaista kuin aikuisten, silti suru ja kuoleman kohtaaminen sisältävät samoja asioita ja vaiheita kuin aikuistenkin. Lapsi ei välttämättä osaa kertoa surustaan tai itkeä suruaan, joka ei tarkoita sitä, etteikö hän surisi. Lapsi saattaa aluksi reagoida voimakkaasti ja ilmaista järkytyksensä, mutta seuraavassa hetkessä hän saattaa jo jatkaa leikkejään ikään kuin mitään ei olisikaan tapahtunut. (Kinanen 2009, 17.)

Lapsen suru on voimakkaimmillaan ensimmäisten viikkojen aikana, jonka jälkeen sen hiljalleen pitäisi alkaa lievittyä. Lapset eivät tavallisesti ole surullisia pitkään yhtäjaksoisesti, silti he kuitenkin kaipaavat kuollutta läheistään ja pieniäkin lapsia tulisi rohkaista ilmaisemaan suruaan sanoin. (Poijula 2007, 111.) Pienille lapsille surun kokeminen voi olla vaikeaa kestää ja iän myötä kyky tämä kyky kehittyä ja kasvaa. (Poijula 2007, 99).

Kuolemantapa vaikuttaa omalta osaltaan suruun. Äkilliseen kuolemantapaukseen ei voi valmistautua ja sen johdosta jäähyväisiä ei ole mahdollista jättää. Kuolema voi olla dramaattinen ja sitä on vaikea hyväksyä, jos vainaja on nuori. Pitkään sairastaneen ihmisen omaiset voivat kokea pitkään stressiä läheisensä taistelusta sairautta vastaan. Se voi kuormittaa perhettä ja aiheuttaa muutoksia perheenjäsenissä ja myöhemmin suremisessa voi ilmetä

ongelmia. (Poijula 2002, 68–78.) Lapsella on vaikeuksia selvittää surusta mikäli kuolema on ollut äkillinen tai lapsi on ollut mukana tapahtuneessa esimerkiksi nähnyt kuoleman tai siihen johtaneen onnettomuuden. (Poijula 2002, 148.) Lapselle on tärkeää kertoa minkä vuoksi läheinen on kuollut ja etteivät muut ihmiset voineet tapahtuneelle mitään. (E-mielenterveys 2012).

Lapsen oma persoona ja hänen saamansa tuki ja tapahtumiin suhtautuminen vaikuttavat surusta selviytymiseen. Suru on pitkä prosessi ja se voi kestää koko elämän läpi, silti sureminen ei ole jatkuvaa, vaan kausittaista. Suru vaatii aikaa ja lapsen täytyykin saada tehdä surutyötä omilla ehdoillaan. (Niku & Sarinko 2004, 20–21.) Aikuisen tulee myös hyväksyä lapsen tapa ja keinot surra. Lapsen kokemaa menetystä voivat helpottaa esimerkiksi piirtäminen, maalaminen, musiikki, leikki ja liikunta sekä sadut ja tarinat. (Uittomäki ym. 2011, 23.) Yksi konkreettinen tapa surra on musiikin kuuntelu. (E-mielenterveys 2012).

Alakouluikäisten lasten opettajien näkökulmasta tärkeintä on kuunnella lasta, antaa hänelle aikaa surussa ja olla läsnä sekä osoittaa fyysisesti väliittävänsä lapsesta esimerkiksi halaamalla häntä. (Katalin 2009, 36.) Myös Kinanen (2009) mukaan lapsen surussa tukemisessa tärkeintä on kuunnella lasta ja antaa hänelle aikaa ja läheisyyttä. Lisäksi aikuisen on myös tärkeää hyväksyä oma surunsa. Tulevaisuuteen suuntautuminen on tärkeää lapsen toipumisen kannalta. (Kinanen 2009, 27–28.) Vanhemman oma jaksaminen tulee myös huomioida surussa ja perheiden onkin uskallettava rohkeasti pyytää apua selviytymiseen. Vertaistuki ja ammattiapu ovat usein tarpeen. (Uittomäki ym. 2011, 25–26.)

Lapsi voi alkaa vältellä surua ja pahimmillaan kieltää ikävät tapahtumat, mikäli näkee ympärillään ihmisiä, jotka eivät osaa käsitellä surua. Surun käsittelemättä jättäminen saattaa aiheuttaa patoutumia ja vaikuttaa myöhempään elämään. Lapsi tarvitsee aikuisen tukea surun käsittelyssä. Aikuinen voi auttaa lasta kohtaamaan surua ja siten antaa lapselle turvallisuutta ja hyväksyntää, joka puolestaan auttaa lasta myöhemmin elämässä selviytymään vastoinkäymisistä.

(Vilén ym. 2006, 301.) Läheisensä menettänyt lapsi tarvitsee paljon huolenpitoa ja läheisyyttä. (E-mielenterveys 2012).

Koko lapsen persoonallisuus horjuu perusluottamusta horjuttavan tilanteen, kuten läheisen kuoleman johdosta. Lapsi voi myös masentua, joka taas ilmenee arvottomuuden tunteena, vihana tai lapsi voi kokea tapahtumasta syyllisyyttä. Lapsi tarvitsee huomiota ja aikaa toipuakseen. Päiväjärjestys ja tutut rutiinit auttavat lasta selviytymään muutosten ja myllerryksen keskellä sekä selviytymään arjesta. (Kinanen 2009, 17–18.) Tutuista rutiineista tulisi pitää edelleen kiinni, sillä ne auttavat lasta säilyttämään turvallisuudentunteen ja turhia muutoksia olisi syytä välttää. Lasta tulee kannustaa jatkamaan harrastuksiaan ja tapaamaan ystäviään ja päivähoidon ja kouluun lapsen kannattaa palata mahdollisimman pian. Kuolemantapauksesta kannattaa ilmoittaa lapsen päiväkotiin tai kouluun ja sopia siitä mitä lapsen kavereille kerrotaan tapahtumasta. (Uittomäki ym. 2011, 23–28.)

Lapselle tulee antaa aikaa ja lupa surra sekä rohkaista häntä puhumaan ja kysymään. Lapselle täytyy antaa tilaa surussa ja hänellä on oikeus näyttää tunteensa ilman että joutuisi selviämään siitä yksin. Lapselle ei tule antaa vaatimuksia surun suhteen vaan antaa hänelle tilaa surra omalla tavallaan ja toimia surussa hänen omilla ehdoillaan. Koska lapsen surun käsittely vie aikaa ja aikuisen onkin hyvä varautua vielä pitkänkin ajan jälkeen vastaamaan kuolemaan liittyviin kysymyksiin ja sen käsittelyyn. (Uittomäki ym. 2011, 21–23.)

Turvan ja läheisyyden antaminen vähentää menetyksen aiheuttamaa eroahdistusta. Pienen leikki-ikäisen kohdalla aikuinen tai ohjaaja pystyy auttamaan lasta kehittymään leikeissä, joissa ahdistuksen purkaminen voi olla mahdollista. Leikeissä voidaan käyttää apuna esimerkiksi käsinukkeja tai pehmoeläimiä ajatusten ja kokemusten välittäjinä. Turvalelut ja -peitot sekä mielikuvitusystävät voivat auttaa surussa eteenpäin ja kasvattavat turvallisuuden tunnetta. Esimerkiksi säännölliset yhteiset hetket ja päivärytmi saattavat olla korvaamattomia. Aikuisen ja ohjaajan tulee sallia lapsen mielikuvitusmaailma ja siihen liittyvä fantasioiden käyttö sekä jaksettava

kärsivällisesti vastata usein toistuviin kysymyksiin. (Niku & Sarinko 2004, 17–18.)

Päivähoidossa apuna lapsen tunnetilojen tulkitsemiseen voi käyttää tunnekortteja. Tunnekorttien tarkoituksena on auttaa lapsia tunnistamaan ja nimeämään tunteita sekä oppivat yhdistämään erilaisia tunnetiloja omiin kokemuksiinsa ja kertomaan niistä muille. Aikuisen tehtävänä on auttaa lasta pohtimaan tapahtumaa, johon kyseinen tunnetila liittyy. (Sommers-Piironen 2012.)

Lapsen kohdalla ammattiapua tulisi hankkia, mikäli lapsi taantuu ikätasoonsa nähden tai käyttäytyy vanhemman lapsen tai aikuisen tavoin. Tai jos lapsi ei leiki tai leikki ei etene, lapsen suhteet kavereihin tai muihin aikuisiin kaventuvat tai jos lapsella on selviä oireita, pelkoja tai aggressioita tai lapsen kokee liiaksi vastuuta läheistensä hyvinvoinnista. Muutoinkin surevasta lapsesta voi olla huoli, jolloin ulkopuolista tukea ja apua voi pyytää. (Uittomäki ym. 2011, 34.) Jos kouluikäisen lapsen koulunkäynti alkaa kärsiä tai lapsi käyttäytyy aggressiivisesti, voisi ulkopuolisesta avusta olla hyötyä. (E-mielenterveys 2012).

4.2 Leikki-ikäisen surureaktiot

Lapset ragoivat suruun eri tavoin ja usein lapsen käyttäytyminen muuttuu eri tilanteissa. Rauhallinen lapsi saattaa alkaa käyttäytyä häiritsevästi muita kohtaan tai olla levoton sekä hänellä saattaa ilmetä keskittymisvaikeuksia. Fyysisesti suru voi ilmetä esimerkiksi vatsa- ja pääkipuna tai erilaisina muutoksien ruokailussa tai unessa. (Kinanen 2009, 17–18.) Karhusen (2009) tutkimuksessa alakouluikäisenä vanhemman menettäneet lapset kuvasivat menetyksestä johtuvia fyysisiä oireita ilmenevän vatsa- ja pääkipuna sekä ruokahaluttomuutena. (Karhunen 2009, 36).

Leikki-ikäinen reagoi kuolemaan tavallisesti painajaisilla, lisääntyvällä pelolla, ahdistuksella, aggressiolla tai regressiolla. Se kertoo siitä, ettei lapsi tule toimeen tunteensa kanssa. Tämän ikäinen voi syyllistää itseään kuolemasta

sekä itkeskellä ja kiukutella paljon. Uhmakohtaukset ja lyhyet menetystä käsittelevät hetket tai siihen kuuluvat lauseet ovat myös mahdollisia. Tässä ikävaiheessa lapsi sietää tietyn rajallisen määrän tunteita. Jotkut tunteet saattavat yksinkertaisesti olla liian suuria tai pelottavia, joita lapsi ei välttämättä halua tuntea eikä kokea niiden tuomaa epämiellyttävää oloa. (Niku & Sarinko 2004, 17.)

Oireena saattaa kaikkein pienimmillä olla esimerkiksi itkuisuus, tietynlainen vetäytyminen ja kehon jännittyneisyys. Hieman vanhemmilla lapsilla voi ilmetä esineiden heittäilyä sekä kiukkukohtauksia ja puheikäisillä puhumisesta kieltäytymistä. (Erkkilä ym. 2003, 22.) Kouluikäisillä saattaa usein olla vaikeuksia keskittyä koulunkäyntiin. (E-mielenterveys 2012).

4.3 Kriisireaktion vaiheet

Kriisi on vaikea elämäntilanne, jossa ihmisen omat toimintatavat ja selviytymiskeinot eivät riitä selviytymiseen. Kriisi on tapahtuma josta on seurannut jotain uutta ja vaikeasti käsiteltävää. Läheisen menettäminen tai suuri elämänmuutos ovat kriisejä. Kriisissä oleva kokee avuttomuutta ja hänen perusturvallisuuden tunne heikkenee. Positiivinenkin tapahtuma voi aikaan saada kriisin. (E-mielenterveys 2012).

Lapsen kriiseillä on erityisiä ominaispiirteitä. Mitä nuorempi lapsi on, sitä vaikeampi on huomata hänen hätäänsä ja arvioida kriisin vakavuutta. Lapsi, on melkein täysin riippuvainen ympärillään olevista aikuisista. Mikäli aikuinen on itsekin kriisissä tai jos hän itse on aiheuttanut lapsen kriisin, lapsi on huomattavan turvaton ja avuton omassa hädässään. Nämä erityispiirteet velvoittavat kaikkia aikuisia, jotka työskentelevät lasten parissa puuttumaan kriittiseen tilanteeseen. Moni lasten kriiseistä selviää lapsen itsensä ja hänen ympärillään olevien läheisten avulla. Mikäli näin ei käy, tarvitaan ulkopuolista apua mahdollisimman pian arvioimaan tuen ja mahdollisen hoidon tarpeen. (Moilanen ym. 2004, 428–430.)

Kriisistä selviytyminen edellyttää kriisin vaiheiden työstämistä ja läpikäymistä. (Sosiaaliportti 2012). Kriisireaktiot jaetaan neljään eri vaiheeseen, joita ovat sokkivaihe, reaktiovaihe, työstämisvaihe ja uudelleen suuntautumisen vaihe. Kriisin kesto vaihtelee ja reaktion voimakkuuteen vaikuttaa stressitekijän laatu ja voimakkuus, kriisissä olevan psyykkinen herkkyys sekä aiemmat traumat. (Toivanen 2004, 99.)

Sokkivaihe

Mikäli stressitekijä on voimakas, ja ihminen kokee esimerkiksi vakavaa uhkaa, seurauksena saattaa olla sokki. Sokilla tarkoitetaan muuttunutta tietoisuuden tilaa. Sokin oireisiin liitetään tunne, ettei tapahtunutta kyetä sisäistämään ja käsittelemään. Sokilla tarkoitetaan, että tunteet lukkiutuvat tai vaimenevat voimakkaasti niin, ettemme joudu kokonaan kohtaamaan trauman sisältöä, merkitystä ja seurauksia. Mitä kauemmin vaikean tapahtuman jälkeinen tunteiden lukkiutuminen kestää, sitä suurempi vaara on, että myöhemmin elämässä ilmenee psyykkisiä vaikeuksia. (Toivanen 2004, 101–102.)

Sokki voi ilmentyä esimerkiksi sekavuutena, järkytyksenä ja itkuna. Usein sokkivaihetta ei muisteta jälkeenpäin. Sokkivaiheessa elämä voi tuntua painajaismaiselta, eikä tapahtumaa haluta ymmärtää. Sokissa olevaa voi auttaa luomalla turvallisen ilmapiirin, antamalla läheisyyttä ja rauhoittamalla. (Sosiaaliportti 2012.)

Reaktiovaihe

Reaktiovaihe kestää muutamasta päivästä muutamaa kuukauteen, ja siihen siirtyminen tapahtuu vähitellen. Reaktiovaiheessa ihminen tulee tietoiseksi tapahtuneesta ja sen merkityksestä itselleen. Tämän kautta tunteet tulevat esille, ja ihminen voi itkeä osaamatta kertoa, miksi itkee. Suru, tyhjyyden tunne, ahdistus ja syyllisyydentunteet ovat reaktiovaiheelle tavallisia. Reaktiovaiheen alkaessa mieli tarvitsee vielä tapahtuneen kieltämistä, ja osa siirtääkin ahdistuksen ja vihan ulkoisiin kohteisiin. Tämä suojaa ihmistä omilta vaikeilta tunteiltaan. (Kuhanen ym. 2010, 233–234.)

Reaktiovaiheessa tavanomaista fyysisiä oireita ovat esimerkiksi vapina, pahoinvointi, sydänvaivat, lihassäryt, huimaus ja väsymys. (Kuhanen ym. 2010, 233–234.) Reaktivaiheessa tavallista on pelko, suru, kieltäminen ja syyllisyys. Lisäksi hoivan tarve voi lisääntyä tai ihminen voi eristäytyä. Tyypillistä reaktiovaiheessa on viha ja aggressio, jotka kohdistuvat usein ulkopuolisiin. Reaktiovaiheessa olevaa auttaa turvallinen tukija ja kuuntelija. (Sosiaaliportti 2012.)

Työstämisvaihe

Kriisin työstämisvaihe on korjaamisen aikaa, joka kestää on muutamasta kuukaudesta vuosiin. Vähitellen kriisin synnyttäneet tapahtumat aletaan hyväksyä eikä niitä enää kielletä, torjuta tai suljeta pois mielen sopukoista. Läpityöskentely on ihmisen surutyötä, jossa hän muokkaa uutta kuvaa itsestään ja tapahtuneesta. Työstämisvaiheeseen voi liittyä syyllisyyden ja vihan käsittelyä. (Noppari ym. 2007, 160.)

Usein työstämisvaiheessa ihminen on fyysisesti läsnä, mutta psyykkisesti ei. Tyypillisiä oireita työstämisvaiheessa on keskittymisvaikeudet. Työstämisvaiheessa tapahtumat pystytään jo jäsentämään ja niistä pystytään keskustelemaan. Tässä vaiheessa oleva tarvitsee paljon aikaa, tukea ja kuuntelijaa. (Sosiaaliportti 2012.)

Uudelleen suuntautumisen vaihe

Uudelleen suuntautumisen vaihe kestää noin yhdestä kahteen vuoteen, ja se jatkuu koko elämän. Lopulta kriisitapahtuma jäsentyy osaksi omaa elämää. Tapahtumaa pystyy ajattelemaan ja sen voi kohdata ilman voimakasta ahdistusta ja pelkoa. (Kuhanen ym. 2010, 234.) Tämän vaiheen läpi käytyään ihminen oppii hyväksymään kokemansa menetyksen ja kykenee jatkamaan elämäänsä. Tapahtuma ei ole enää jatkuvasti mielessä. (Sosiaaliportti 2012.)

4.4 Traumaattinen kriisi

Yllättävä tapahtuma, johon liittyy suuri tunnejärkytys voi aiheuttaa traumaattisen kriisin. Traumaattinen kriisi seuraa usein tapahtumaa, jossa elintärkeät asiat ovat uhattuna, kuten läheisen kuollessa. Kriisin käsittely on usein raskasta ja vie paljon voimavaroja. Trauman käsittely vaatii usein ulkopuolista ammattiapua. (E-mielenterveys 2012.)

Läheisen, etenkin vanhemman kuolema on lapselle traumaattisin kokemus, mitä lapsen elämässä voi tapahtua. Traumaattisen kriisin laatuun ja syvyyteen vaikuttavat erilaiset tekijät, joita ovat kuolinsyy, lapsen saama tieto tapahtumasta tai mahdollinen läsnäolo tapahtumapaikalla. (Niku & Sarinko, 2004, 8–9.) Ajattelun ja puheen kehittyminen vaikuttavat trauman muistamiseen ja ymmärtämiseen. (Moilanen ym. 2004, 430–431.)

Lapsien tyypillisimpiä tunnereaktioita traumaattisiin kokemuksiin ovat arkuus, pelko, ahdistus, syyllisyydentunteet ja itsesyytökset sekä surullisuus ja viha. Ajatteluun liittyviin reaktioihin kuuluu voimakkaat muistot, keskittymisvaikeudet ja väärinkäsitykset. Käyttäytymiseen liittyviä reaktioita ovat univaikeudet, regressio, aggressiivinen käyttäytyminen, onnettomuusalttius, tapahtumaa käsittelevä leikki ja tapahtuman uudelleen esittäminen. Lisäksi sosiaalisissa kontakteissa ja ihmissuhteissa saattaa ilmetä vaikeuksia. Trauma saattaa aiheuttaa myös eroahdistushäiriön. Yhdellä traumaattisella tapahtumalla saattaa olla pitkäaikaisvaikutuksia lapsen persoonallisuuteen ja kehitykseen. (Moilanen ym. 2004, 434.)

Pikkulapset ovat riippuvaisia aikuisten reagoinnista ja toiminnasta traumatilanteissa ja traumatilanteen jälkeen. Pikkulapset ymmärtävät helposti asioita väärin, maagisen ajattelun, voimakkaan mielikuvituksen ja ajattelun kehittymättömyyden vuoksi. Traumasta toipumiseen vaikuttaa se, millä tavalla ihminen tulkitsee traumaattisen tapahtuman ja kuinka hyvä turvallisuudentunne hänellä on ennalta olemassa. Lapsen selviytymistä edesauttavat se, että vanhemmat, päivähoiton työntekijät tai opettajat pystyvät hyväksymään lapsen

reaktioita tai päivähoitossa välitetään tapahtuneesta. (Moilanen ym. 2004, 430–433.)

Traumaattisesta tapahtumasta toipumista edistävät myös läheisten ihmisten antama tuki. (E-mielenterveys 2012). Traumaattisen kokemuksen läpikäymiseen tarvitaan joskus ammattiapua. Ennen ammatillisen avun luonteen ja muodon määrittelemistä pitäisi sureva lapsi arvioida, jotta avun tarve voitaisiin kartoittaa. (Erkkilä ym. 2003, 31.)

5 INTERNET TERVEYSTIEDON LÄHTEENÄ

Internetillä on useita käyttötarkoituksia ja sitä käytetään muun muassa tiedonhakuun, kommunikointiin ja viihdekäyttöön. Internetistä löytyy lähes rajattomasti tietoa ja sitä on saatavissa maailmanlaajuisesti. (Haasio 2003, 10–11.) Internetin käyttö on yleistynyt koko ajan. Vuonna 2008 tehdyssä tutkimuksessa todettiin, että 16–74-vuotiaista suomalaisista 66 % käytti internettiä lähes päivittäin. (SVT 2008.)

Kohvakan (2010) artikkelin mukaan sosiaalisia suhteita pidetään yllä ja asioita hoidetaan yhä enemmän internetin kautta. Sähköposti on niistä yleisin käyttötapa ja siitä tuleekin helposti päivittäistä. Verkostoja ja sosiaalisia suhteita pidetään yllä myös erilaisten internet-yhteisöjen ja yhteisöpalveluiden kautta. Suomalaisista 16–74-vuotiaista 42 % oli rekisteröitynyt johonkin yhteisöpalveluun, kuten Facebook, Twitter tai vastaava. Suomalaiset käyttävät internettiä myös erilaisten ostosten tekemiseen. Yleisimmät ostokset ovat pääsylippuja, erilaiset matkailuun tai majoitukseen liittyvät palvelut ja tavaroista yleisimmin ostetaan vaatteita ja kenkiä. (Kohvakka 2010.)

Internetin kautta tietoa saa nopeasti ja helposti. Tiedon haussa tulisi kuitenkin kiinnittää huomiota tiedon alkuperään, ajantasaisuuteen ja luotettavuuteen. Lisäksi tulee huomioida tiedon kattavuutta ja näkökulmaa. (Turun ammattikorkeakoulu 2010.) Jylhä tutki vuonna 2007 terveydenhuollon verkkopalvelun tarjoamaa tietoa ja sen vaikutuksia sekä asiakkaiden että henkilökunnan näkökulmista. Tutkimuksen mukaan terveydenhuollon asiakkaat hakevat usein tietoa Googlen hakukoneen kautta tai jo aiemmin luotettavaksi kokemiltaan sivustoilta. Aiemman kokemuksen, tunnettavuuden ja suomalaisuuden perusteella asiakkaat arvioivat sivustojen luotettavuutta. Hoitohenkilökunta kertoi hakevansa tietoa ensisijaisesti Terveysportin kautta. Terveydenhuollon henkilökunnan ja asiakkaiden enemmistön mielestä tarvittava tieto saadaan neuvontapalveluiden kautta. Henkilökunnan mielestä neuvontapalvelut saattavat jonkin verran vähentää terveyspalveluiden käyttöä ja niiden ansiosta asiakkaat on helpompi ohjata oikean tahon puoleen. (Jylhä 2007, 40–43, 46–47.)

Onnistuneessa verkkotiedonhaussa on tärkeää tuntea hakumenetelmiä ja välineitä. Tiedonhaku vaatii mielikuvitusta ja kykyä hakea tietoa monipuolisesti ja eri näkökulmista. Tiedonhakua voidaan pitää onnistuneena jos se tyydyttää tiedonhakijan tarpeet, on tuoretta ja todenmukaista. Lisäksi tiedonhaun tulisi olla peräisin mahdollisimman luotettavasta lähteestä. (Mediakasvatus 2011.)

Hyvärinen vuonna 2005 tekemän tutkimuksen mukaan potilasohjeita laadittaessa tulee kiinnittää huomiota juonirakenteeseen eli esittää asiat loogisessa järjestyksessä. Ohjeen tulee olla selkeästi osoitettu oikealle kohderyhmälle. Otsikoiden ja väliotsikoiden tulee olla selkeästi ymmärrettäviä ja ne voivat sisältää jo tietoa varsinaisesta asiasta. Tekstin tulee olla perusteltua, virikkeellistä ja helposti ymmärrettävää ja lauseiden selkeitä ja lyhyitä, mielellään luettelomaisia. (Hyvärinen 2005.) Kyngäs totesi tutkimuksessaan vuonna 2006, että kirjasintyyppin tulee olla helposti luettava ja sen tulee erottua taustastaan. Värimaailman tulisi olla hillitty, mutta välttää pelkkää mustavalkoisuutta ja värien avulla voidaan korostaa haluttuja asioita. (Kyngäs ym. 2006, 68.)

6 PROJEKTIN TEHTÄVÄ JA TAVOITE

Projektin tehtävänä oli laatia Terveysnettiin internet-sivusto lapsen surun tunnistamisesta lasten varhaiskasvatukseen. Projektin tavoitteena on auttaa varhaiskasvatuksessa työskenteleviä kohtaamaan lapsen suru ja tukea lasta suruprosessissa ja sen käsittelyssä. Projektin on osa Paremmaksi osaajaksi salolaisella yhteistyöllä –hanketta.

7 PROJEKTIN EMPIIRINEN TOTEUTTAMINEN

Lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen tietoa tarvitsevat varhaiskasvatuksen lisäksi myös muutkin työntekijät. Esimerkiksi sairaanhoitajat ja terveydenhoitajat sekä lasten vanhemmat voivat saada hyödyllistä tietoa sivustolat. Lapsen surukokemukseen ja huomioimiseen vaikuttaa lapsen ikä. Aihe rajattiin leikki-ikäisiin lapsiin ja heidän kokemaansa suruun läheisen kuolemasta johtuen. Toivomme, että voimme tällä työllä antaa kattavaa ja hyödyllistä tietoa tukeksi varhaiskasvatukseen, josta olisi myös hyötyä käytännön työssä.

Pyyntö opinnäytetyölle tuli varhaiskasvatuksesta, joka on osa Paremmaksi osaajaksi salolaisella yhteistyöllä -hanketta. Opinnäytetyön aiheeksi valittiin kriisikansion lapsen surun kohtaamisesta varhaiskasvatukseen. Aihe tuntui kiinnostavalta, haasteelliselta ja tarpeelliselta lähteä työstämään. Aiheen valinnan jälkeen työn tekemisestä tehtiin toimeksiantosopimus (Liite 1) tammikuussa 2012. Seuraavaksi työstä laadittiin projektisuunnitelma toimeksiantajalle, joka myönsi projektiluvan keväällä 2012 (Liite 2).

Opinnäytetyön tekeminen aloitettiin tammikuussa 2012 tutustumalla aiheeseen liittyviin opinnäytetöihin ja pro graduihin. Tiedonhakuja tehtiin seuraavista tietokannoista: Medic, Cinahl, Medline ja Terveysportti. Englanninkielisiä hakusanoja olivat sorrow, grief ja child. Suomenkielisiä hakusanoja olivat lapsi, suru, kuolema, tukeminen ja läheinen.

Seuraavan taulukon (Taulukko1) avulla on esitetty tiedonhaun tuloksia. Taulukkoon on luetteloitu hauissa käytettyjä tietokantoja ja niiden tuottamia tuloksia, joiden lukumäärät on taulukossa ilmoitettu. Medicistä haettiin tietoa esimerkiksi hakusanoilla lapsi ja suru, jolloin haulle saatiin yhteensä kymmenen tulosta, joista kakki hylättiin. Cinahlista löytyi hakusanoilla child ja grief 135 tulosta. Niistä löytyi kuusi otsikon herätti otsikon perusteella mielenkiinnon, mutta koko tekstin perusteella valittiin vain yksi haun antama tulos.

Taulukko 1. Tiedonhaun tulokset

Tietokanta	Hakusana(t)	Tulos	Otsikon perusteella valitut	Tiivistelmän perusteella valitut	Koko tekstin perusteella valitut
CINAHL	Child and grief	135	6	4	1
MEDIC	Lapsi and suru	10	2		
MEDIC	lapsi and suru or tukem.	135	2		
MEDIC	Lapsi and kuolema or läheinen	36	3		
Terveysportti	lapsi suru	76	1		

Kyseisestä aiheesta löytyi vähän tutkittua tietoa. Lähteet valittiin kiinnostavien otsikoiden ja neljän saatavilla olevan tiivistelmän perusteella. Kokotekstejä ei ollut saatavilla sähköisessä muodossa, joten myöhemmässä vaiheessa työn edetessä osa lähteistä karsiutui. Osa lähteistä hylättiin jo otsikon perusteella, koska kyseessä oli aikuisen kokemaa surun käsittelyä. Haut rajattiin vuosien 2002-2012 välille, jotta käytettävät lähteet olisivat mahdollisimman tuoreita.

Projekti tarkoittaa kokonaisuutta, joka muodostuu useista toisiinsa kytkeytyvistä toiminnallisista osista. Keskeisiin prosessin osatekijöihin kuuluu suunnittelu, toteuttaminen, päättäminen, sulauttaminen ja arviointi. Projekti alkaa tarpeen tunnistamisen vaiheella. Siihen kuuluu projektin määrittely eli projektin kokonaisuuden hahmotus. Tässä vaiheessa päätetään etenkin hankkeen lopputuloksesta. Määrittelyvaiheeseen kuuluu olennaisesti projektin rajojen hahmottelu. Tämän jälkeen tulee perustaa projektiryhmä. Siinä tulisi miettiä

halukkaat tulemaan projektiin ja ketkä pitäisi olla ryhmässä mukana. (Paasivaara ym. 2008, 121–122.)

Opinnäytetyö tuli tilaustyönä Salon kaupungilta. Työn aihe koettiin mielenkiintoiseksi ja tarpeelliseksi lähteä toteuttamaan. Projektin työstäminen aloitettiin aiheeseen liittyvällä tiedonhauulla ja alustavalla kirjallisuuskatsauksella, jonka jälkeen laadittiin projektisuunnitelma. Suunnitelma esiteltiin seminaarissa, jonka jälkeen projektisuunnitelmaa muokattiin työn ohjaajilta saamien muutosehdostusten mukaisesti. Tämän jälkeen projektisuunnitelma lähetettiin toimeksiantajalle, joka hyväksyttiin.

Projektisuunnittelussa tulee näkyä projektilla tavoiteltavan lopputuloksen määrittely ja huomioida, että suunnittelussa keskitytään projektin toteuttamisen suunnitteluun, jonka päähuomiossa on toiminnan organisointi. Tärkeää projektissa olisi tutustua systemaattisesti projektiin liittyvään kirjallisuuteen ja tutkimuksiin. Suunnitteluvaiheessa projektin tavoitteiden asettaminen on tärkeässä osassa. (Paasivaara ym. 2008, 122–123.)

Kirjallisten lähteiden kartoituksen jälkeen koottiin työn varsinainen runko, jonka pohjalta kirjallisuuskatsausta alettiin työstämään. Työn rungon suunnittelun jälkeen työ alkoi hahmoittua paremmin. Projekti rajattiin käsittelemään leikkiikäisen lapsen läheisen kuolemasta johtuvaa surua. Projektin tehtäväksi määriteltiin internetsivujen luominen.

Tarkistuspisteet ovat palvelemassa myös tiimin opastamisessa, jakavat työn hallittavissa oleviin palasiin ja auttavat seuraamaan projektin tilaa. Muutoksissa tarkistuspisteet toimivat viitekehyksenä, jonka puitteissa on mahdollista keskustella siitä, mitä on tapahtumassa ja miksi. (Berkun 2006, 151.) Projektille määritellyt vaiheet toimivat projektin eräänlaisina tarkistuspisteinä työn edetessä. Yhden vaiheen suorittamisen jälkeen edettiin seuraavaan suunniteltuun vaiheeseen ja samalla tarkasteltiin jo aikaansaatuja tuloksia sekä huomioitiin muutosehdotukset ja tuotiin esille uusia ideoita.

Projektia aloitettaessa jaettiin projektin sisällön osa-alueet keskenään sovitusti ja pienemmiksi alueiksi, jotta käsiteltävät asiat olisivat helpompi sisäistää ja

työstää. Projektin edetessä tarkasteltiin työn tuloksia ja neuvoteltiin ja suunniteltiin ja koottiin työtä. Suunnitteluvaiheessa laadittiin projektin aloittamis- ja päättämisaikajankoa sekä välietapit, joita pyrittiin noudattamaan. Opinnäytetyön aikataulu toteutui aluksi opetussuunnitelmassa annettujen raportointi- ja analyysiseminaarien mukaisesti. Se eteni vaihe vaiheelta kohti varsinaista projektin lopputulosta, joka oli laatia internet-sivusto Terveysnettiin.

Onnistuessaan projekti antaa mahdollisuuden luovaan ajatteluun, jolloin projektin ongelmaa voidaan tarkastella useasta eri näkökulmasta. Se on lisäämässä myös tekijöiden osaamista ja kokemusta. Jotta projekti onnistuisi se vaatii erityistä panostusta, erityisesti ajallista panostusta. (Paasivaara ym. 2008, 14.) Omia ideoita toteuttamalla nettisivujen suunnittelussa on saatu aikaan luovaa ajattelua. Aiheeseen paneuduttiin tutustumalla mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti eri lähteisiin. Kirjallisuuskatsauksen myötä tekijät ovat lisänneet omaa tietämystään aiheesta.

Projektia alettiin sovitusti toteuttamaan vaiheittain työmäärän jäsentämiseksi. Vaihe vaiheelta projektin edetessä kokonaisuuskin alkoi hahmoittua paremmin. Projektin toteuttamisen ja etenemisen vaiheita on esitelty seuraavan prosessikaavion (Kuvio 1) avulla tarkemmin.

Kuvio 1. Projektin vaiheet

Koulun yhteyshenkilön kanssa keväällä 2012 käydyn keskustelun perusteella päädyttiin opinnäytetyön perusteella laatimaan internet-sivusto Terveysnettiin, jotta tieto olisi helpommin saatavilla. Nettisivustosta tehtiin helposti luettavaa ja ymmärrettävää. Nettisivut on suunnattiin leikki-ikäisten lasten kanssa työskenteleville henkilöille varhaiskasvatukseen. Nettisivusto voi toimia myös terveydenhuollossa apuna, esimerkiksi neuvolan terveydenhoitaja voi ohjata vanhempia ja lasten läheisiä tutustumaan sivustoon. Nettisivuilla käsitellään lapsen ikään ja kehitystasoon nähden sopivia lähestymistapoja kuoleman käsittelyssä. Siellä kuvataan suruprosessin eri vaiheita ja annetaan apua aikuisille lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen.

Sivustoilla käsitellään lapsen surukokemusta ja surun tunnistamista sekä siihen vaikuttavia eri tekijöitä, joiden perusteella nettisivut koottiin. Sivustolla käsitellään myös lapsen käsitystä kuolemasta ja siihen liittyvistä asioista. Internet-sivuston tarkoituksena on antaa pääasiassa varhaiskasvatukseen työkaluja lapsen surun tunnistamiseen ja sen käsittelyssä auttamiseen.

Internet-sivustojen suunnittelu aloitettiin miettimällä sivujen rakennetta ja sisältöä. Työssä vältettiin ammattitermien käyttöä ja teksti muotoiltiin helppolukuiseksi. Taustaväriksi valittiin vaaleansininen värisävy. Fonttikoko pyrittiin pitämään mahdollisimman suurena, jotta ulkoasultaan kirjoitus olisi selkeää ja helposti luettavaa. Aluksi fontiksi valittiin Bradley Hand ITC, koska sitä on helppo lukea ja se on ulkoasultaan melko yksinkertainen, mutta saadun palautteen perusteella fontti vaihdettiin myöhemmin.

Internet-sivustojen varsinainen sisällön suunnittelu aloitettiin luomalla sivustolle runko opinnäytetyön kirjallisen osuuden pohjalta. Sen pohjalta hahmoteltiin alustavaa Power Point-versiota. Pääotsikoiden alle tuli informaatiota kustakin aiheesta lyhyesti, väliotsikoita lisäämällä saatiin teksti tiivistettyä ja jäsennettyä. Sivustoa elävöittämään lisättiin lasten piirustuksia surusta. Lasten piirustukset kerättiin opinnäytetyön tekijöiden lähipiiristä. Lasten vanhemmille esitettiin opinnäytetyön aihe ja kerrottiin mihin tarkoitukseen ja minne lasten piirustukset tulevat. Vanhempien luvalla lasten piirustukset liitettiin internet sivustolle

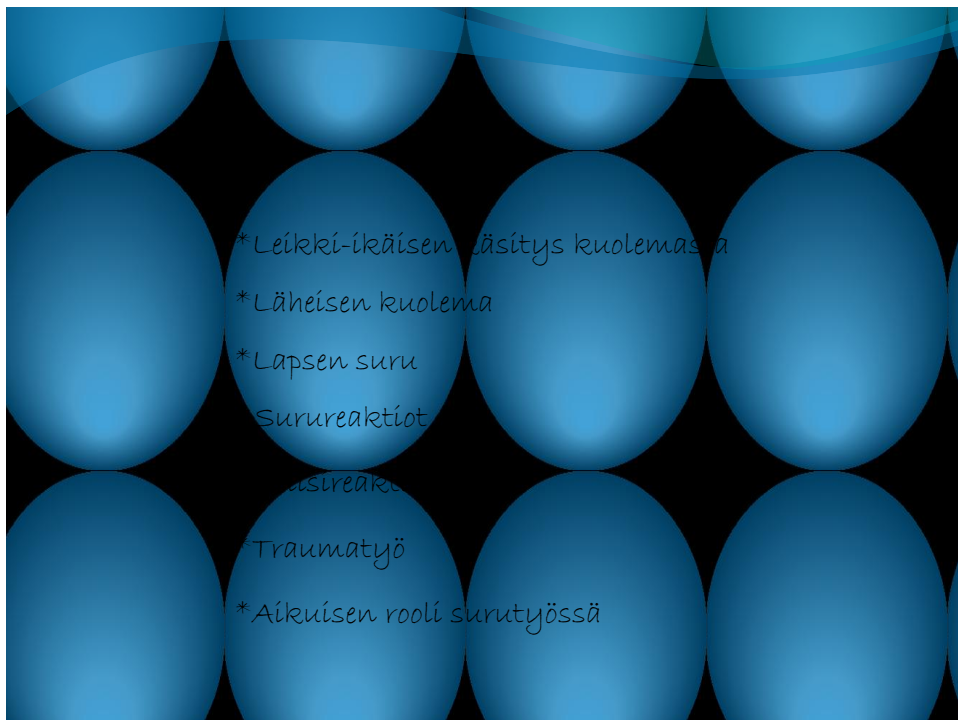
anonymisti tietoturvan suojaamiseksi. Valmiit nettisivut toteutettiin Turun ammattikorkeakoulun assistentin avulla.

Raakaversiot internetsivujen etusivusta ja rungosta on luotu Power Point-ohjelman avulla. Ne esitettiin analyysiseminaarissa ja saatujen kommenttien perusteella päätettiin vaihtaa fontiksi Arial ja taustaväriä vaalennetaan. Raakaversion taustaväri koettiin liian tummaksi ja fontti vaikealukaiseksi. Saatujen kommenttien mukaan nettisivujen alustava suunnitelma sisällöstä koettiin hyväksi.

Internetsivujen alustavassa etusivussa (kuva 1.) on esitelty nettisivujen aihe, joka oli lapsen surun kohtaaminen. Nettisivujen runko (kuva 2.) laadittiin oppinäytetyössä käsiteltävien aiheiden pohjalta. Rungon suunnitelmassa päätettiin internetsivuilla käsitellä leikki-ikäisen käsityksiä kuolemasta, lapsen surua, surureaktioita, läheisen kuoleman merkitystä, kriisireaktioita, traumatyötä ja aikuisen roolia surutyössä lapsen tukijana.

Kuva 1. Internet-sivujen alustava versio etusivusta

Kuva 2. Internet-sivujen alustava versio rungosta

Alustaviin nettisivuihin on tutustunut myös muutama pienen lapsen vanhempi tekijöiden lähipiiristä sekä yksi Raision kaupungin perhepäivähoitaja. Sisällöltään sivut koettiin kattaviksi ja monipuoliseksi. Lasten piirustusten lisäämisistä elävöittämään sivujen informatiivista sisältöä koettiin hyvänä lisänä. Alustavien nettisivujen taustaväri koettiin liian tummaksi, etenkin jos sivut tulostettaisiin paperille, niistä olisi vaikea saada selvää. Valmiissa internetsivuissa muutokset taustavärin vaalentamisesta on huomioitu.

Terveysnettiin tuleva nettisivusto esiteltiin marraskuussa 2012 esittämällä Salon varhaiskasvatuksen erityislastentarhanopettajien palaverissa Salon kaupungintalolla ennen niiden julkaisua. Palaverissa saatu palaute oli hyvää, ja kuuntelijoiden mielestä aihe oltiin saatu rajattua selkeästi. He kokivat, että aihe on erittäin ajankohtainen ja tarpeellinen. Esityksessä heräsi vapaamuotoista keskustelua surevan lapsen kohtaamisesta ja auttamisesta käytännön esimerkein.

Varsinaiseen sisältöön ei haluttu muutoksia, ainoastaan työhön ehdotettiin liitettävän lapsen surua käsittelevää satukirjallisuutta ja maininta tunnekorttien käytöstä lasten tunteiden tulkkina. Lisäksi he toivoivat, että työssä korostettaisiin vanhempien ja päivähoidon roolien eroa lapsen surutyössä, esimerkiksi kuka kertoo ja mitä kertoo kuolemaan liittyvistä asioista. Sisältöä pidettiin kattavana ja monipuolisena, sekä otsikkoa informatiivisena, koska tarkoituksena oli antaa tietoa erityisesti lapsen surun tunnistamiseen.

Satujen merkitystä pohdittiin pitkään palaverissa ja sadut koettiin neutraaliksi ja puolueettomaksi tavaksi käsitellä kuolemaa etenkin varhaiskasvatuksen osalta. Sadun avulla lapsi pystyy helpommin käsittelemään vaikeita asioita ja erityislastentarhanopettajien mielestä sadut koettiin erittäin tärkeäksi välineeksi lapsen tunteiden käsittelyssä ja vaikeiden asioiden ymmärtämisessä. Satujen avulla varhaiskasvatuksen henkilökunta voi kertoa kuolemaan liittyvistä asioista ilman, että heidän omat käsityksensä ja henkilökohtainen suhtautuminen kuolemaan liittyvissä asioissa eivät korostu. Palaverissa korostettiin myös perheen omian elämänkatsomuksen kunnioitusta ja huomioonottamista. Esimerkiksi uskonnollisuus tulisi ottaa huomioon ja kunnioittaa perheen vakaumusta. Kommenttien perusteella nettisivuihin liitettiin lista pienen lapsen kuolemasta johtuvaa surua käsittelevästä satukirjallisuudesta.

Nettisivuille lisättiin lyhyesti tietoa tunnekorteista, joiden avulla lapsen tunnetiloja on helpompi tunnistaa ja erottaa esimerkiksi vihan ja surullisuuden tunteet toisistaan. Varhaiskasvatuksen aiempien kokemusten perusteella aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi ei välttämättä osaa purkaa surullisia tunteitaan muulla tavoin, siksi käyttäytymisen taustasyyt olisi ensin selvitettävä, jolloin tunnekorteista koettiin olevan siihen usein apua.

Palaverissa tuli ilmi, että varhaiskasvatuksessa on tärkeää huomioida surevan perheen oma tapa käsitellä kuolemaan liittyviä asioita ja surua. Tärkeäksi asiaksi nousi perheen ja varhaiskasvatuksen välinen yhteistyö ja yhteisesti sovitut asiat, esimerkiksi siitä kerrotaanko lapsen päivähoitossa kuolmantapauksesta muille lapsille ja se mitä kerrotaan. Varhaiskasvatuksen antama tuki surevalle perheelle ja lapselle koettiin erittäin tärkeäksi korostaen kuitenkin perheen omia

ratkaisuja ja käsittelytapoja, sekä vanhempien omaa vastuuta kuolemaan liittyvissä asioissa ja surussa. Keskustelun perusteella nettisivuille lisättiin vielä varhaiskasvatuksen ja perheen yhteistyön merkitystä surutyössä ja kuoleman käsittelyssä, jotta perheiden ja varhaiskasvatuksen vastuu ja roolit erottuisivat. Palaverissa kävi myös ilmi, että nettisivut tulivat tarpeeseen ja niille olisi käyttöä heti. Nettisivujen valmistuttua asiasta informoidaan varhaiskasvatuksen yhteyshenkilöä projektin tekijöiden toimesta. Valmiit internetsivut julkaistiin Terveysnetissä. Sivut löytyvät Terveysnetin perhenetti-osiosta osoitteesta: http://terveysnetti.turkuamk.fi/perhenetti/lapsen_surun_tunnistaminen/index.html

Varsinaisessa opinnäytetyössä päätettiin tarkentaa aihetta rajaamalla aihe lapsen surun tunnistamiseen opinnäytetyön ohjauksen perusteella. Koko opinnäytetyön prosessin aikana saadut muutosehdotukset huomioitiin korjaamalla ja työstämällä opinnäytetyötä ja sen tuotosta saadun palautteen mukaisesti. Salon varhaiskasvatuksen erityislastentarhanopettajien palaverissa saatu palaute ja lisäysehdotukset on huomioitu työssä.

8 PROJEKTIN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Sairaanhoitajan eettiset ohjeet on laadittu tukemaan sairaanhoitajaa työssään sekä määrittelemään sairaanhoitajan työn periaatteet ja perustehtävän yhteiskunnassa. Työssään sairaanhoitajan kuuluu edistää ja ylläpitää väestön terveyttä sekä sairauksien ehkäiseminen ja kärsimyksen lievittäminen. Sairaanhoitajan tehtäviin kuuluu yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen tukeminen ja auttaminen kaikissa elämäntilanteissa. Sairaanhoitaja lisää ihmisten tietoa terveydestä ja hiedän kykyään hoitaa itseään. (Sairaanhoitajaliitto 2012.) Tässä projektissa tarkoituksena oli tehdä internet-sivusto Terveysnettiin, joka on suunnattu pääasiassa varhaiskasvatukseen. Internet-sivuston tehtävänä on antaa aikuisille tukea ja neuvoja kohdata lapsen suru. Sivuston tarkoituksena on olla helppolukuista ja helposti ymmärrettävää. Internet-sivujen tarkoituksen on antaa tietoa ja tukea surevan lapsen kanssa työskenteleville ja näin lisätä lapsen hyvinvointia ja henkistä terveyttä.

Sairaanhoitajaliiton eettisissä ohjeissa painottuvat monipuolisesti hoitajan velvollisuudet potilasta kohtaan, erityisesti erilaiset toiminnot joita sairaanhoitajalta odotetaan toteuttavan potilaan hoidossa. Tärkeisiin asioihin kuuluu potilaan itsemäärääminen, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvoisuus. (Leino-Kilpi & Välimäki 2003, 152.) Suomessa terveydenhuollossa on laki potilaan asemasta ja oikeuksista ja lasten tasa-arvo on määritelty perustuslaissa. Potilaan oikeuksia käsitellään hoitoalan työntekijöiden eettisissä ohjeissa, joihin kuuluvat suomalaiset lastenhoitoalan liittojen eettiset periaatteet. Hoitotyön näkökulmasta keskeisimpänä voidaan pitää suhtautumista lapsen oikeuksiin hänen kehitysvaihettaan vastaavalla tavalla. (Leino-Kilpi & Välimäki. 2003, 188–190.) Lapsellakin on oikeus surra ja saada tukea ja ymmärrystä vaikeassa tilanteessa. Projektin avulla on tarkoitus tuoda esille lapsen kannalta merkittäviä tekijöitä surussa ja kuoleman kohtaamisessa. Aikuisen tuki ja läsnäolo auttavat lasta surussa.

Terveyden edistäminen kasvatuksellisin keinoin toteutetaan yhteisvastuullisesti muiden terveydenhuollon ammattiryhmien ja terveystalvelujen käyttäjien ja hoitotyöntekijöiden kanssa. Hoitotyön eettisiin periaatteisiin kuuluu lapsen kasvun ja kehityksen tukeminen, yksilöllisyyden huomioiminen sekä terveyden edistäminen ja terveyden ylläpitäminen. Toisten arvomaailman kunnioittaminen, tasa-arvon edistäminen, oman ammattitaidon ylläpitäminen ja kehittäminen ovat osa hoitotyön eettisiä periaatteita. (Leino-Kilpi & Välimäki 2003, 160, 190.)

Varhaiskasvatuksenkin tulee pystyä tukemaan eettisten periaatteiden mukaisesti lapsen kasvua ja kehitystä. Projektissa tuodun tiedon mukana on tarkoitus antaa varhaiskasvatukseen keinoja auttaa ja ymmärtää surevaa lasta. Surureaktiot ja kuolemankäsitykset voivat olla hyvin erilaisia lapsen ikästä ja kehitystasosta riippuen. Projektissa on käsitelty leikki-ikäisen kuolemankäsityksiä ja kuvattu surureaktioita niiden tunnistamisen helpottamiseksi.

Etiikka kuuluu osana yhteiskunnan rakentamista. Eettinen toiminta edellyttää onnistuakseen sekä yhteisötason vastuunkantoa että ammattilaisten eettistä vastuun ottamista. Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja saada tietoa omassa asiassaan. Sosiaali- ja terveysalalla on tärkeää potilaan hyvinvoinnin edistämisestä. (ETENE 2011.)

Lapset tarvitsevat kuuntelijaa ja kertojaa vaikeissa asioissa. Projektin avulla on tarkoitus antaa neuvoja aikuisille miten kuolemaa ja siihen liittyviä asioista lapsen kanssa voi käsitellä. Projektin tarkoituksena on auttaa lapsi surussa antamalla varhaiskasvatuksella ja sitä kautta myös lasten läheisille keinoja tunnistaa lapsen suru ja surureaktioita. Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja saada apua, myös lapsilla. Projektin avulla on pyritty edistämään lasten hyvinvointia.

Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta (ETENE) on laatinut terveydenhuollon eettiset periaatteet. Terveydenhuollon yhtenä päämääränä on terveyden edistäminen, sairauksien ehkäiseminen, hoitaminen ja kärsimyksen lievittäminen. Terveydenhuollon ammattiryhmien eettiset ohjeet

perustuvat yhteisiin arvoihin, joita ovat ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioitus, tiedonsaantioikeus, ihmiselämän suojelu ja terveyden edistäminen. Hoidon tulee pohjautua tieteellisesti tutkittuun tietoon tai vankkaan kokemukseen. Lapsia on tärkeä kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä ja lasten on tärkeä saada vaikuttaa kehitystään vastaavasti itseään koskevaan päätöksentekoon. Perusoikeussäännöksissä taataan oikeus elämään, henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. (ETENE 2012.)

Lapsen oikeuksia kunnioittaen projektissa annetaan tietoa aikuisille, siitä mielen he omalla toiminnallaan voivat taata lapselle turvallisuutta ja läheisyyttä läsnäolollaan ja kyvyllä osata kuunnella ja tulkita lasta. Projektin eettisyyttä lisäävät työssä käytetty ajantasainen ja totuudenmukainen tieto. Tietoa on kerätty artikkeleista, tutkimuksista ja kirjallisuudesta sekä internetin kautta.

ETENE painottaa lasten ja nuorten mielenterveystyössä ehkäisevän toiminnan tärkeyttä ja varhaislapsuuden kasvuympäristön turvallisuutta. Erityisen tärkeää on kiinnitettävä huomio lasten ja nuorten mielenterveyden häiriöiden varhaiseen tunnistamiseen ja avun tarjoamiseen lapselle, nuorelle ja tarpeen vaatiessa koko perheelle nopeasti ja joustavasti. (ETENE 2010.)

Projektissa on käsitelty tavallisia surureaktioita ja siinä on myös esitelty normaalista poikkeavan käytöksen merkkejä, joihin tulisi kiinnittää huomioita. Poikkeava käytös voi kertoa käsittelemättömästä surusta. Projektin avulla on pyritty lisäämään varhaiskasvatuksen tietämystä ja kykyä tunnistaa lapsen suru ja surureaktioita, jotta surevalle lapselle voitaisi ajoissa taata turvallista aikuisen läsnäoloa ja ymmärrystä vaikeissa elämäntilanteissa.

Projektin tehtävää tavoiteltaessa ja suunniteltaessa päädyttiin yksimielisesti luomaan kirjallisen opinnäytetyö perusteella internetsivut. Internetsivut luomalla pyrittiin tavoittamaan mahdollisimman monta avun tarvisijaa ja -saajaa. Yhä useammin tiedohaussa apuna käytetään internettiä.

Lampen tutkimuksen perusteella todettiin, että internetissä on runsaasti tarjolla tietoa terveydestä, mutta tiedonlaatu ja luotettavuus vaihtelevat. Keskustelua sivustojen laadusta on käyty yli kymmenen vuotta ja tutkimuksia aiheesta tehty. Internet kehittyi koko ajan, joka vaikeuttaa tilannetta. Internet sivustoille on laadittu laatusuosituksia, mutta kiistatonta ja johdonmukaista menetelmää arvioida sivustojen luotettavuutta ei ole löytynyt. Yksi terveystiedon toimintaohjeiden laatijoista Health On The Net-säätiö (HON). HON-ohjeistoa noudattava julkaisija saa kantaa säätiön logoa, mikä kertoo tietystä luotettavuudesta. (Lampe 2008.)

HON-koodistoa alettiin suunnitella vuonna 1995 mittariksi Internetissä olevan tiedon luotettavuuden arviointiin. Internetsivujen ylläpitäjän on mahdollista saada HON-sertifikaatti, joka edellyttää tarkoin laadittujen kahdeksan HON-koodiston periaatteen täyttämistä. WWW-sivuille voidaan siten saada lisää luotettavuutta. Sertifiointi on maksutonta. (Health On The Net Foundation 2011.)

Kahdeksan HON-periaatetta ovat: HON 1. Internetissä annettavassa tiedossa tulee erikseen mainita, jos tiedon antaja on muu kuin lääkäri tai muu terveydenhuollon ammattilainen. HON 2. Sivustolla annetut tiedot eivät korvaa potilas-lääkäri suhdetta, vaan ovat tehty tukemaan lukijan omaa tietämystä. HON 3. Palvelimen sisältämästä tietoturvasta on huolehdittava asian mukaisella tavalla. HON 4. Tiedon lähteen viitteet ja päivämäärät tulee olla selkeästi näkyvillä. HON 5. Sivustolla esitetyn tiedon tulee olla puolueetonta ja siitä tulee olla tutkittua tietoa. (Health On The Net Foundation 2012) Opinnäytetyössä tietoa on tutkittu puolueettomasti tutustumalla monipuolisesti aiheen tutkimuksiin ja kirjallisuuteen. Sivusto on laadittu tukemaan varhaiskasvatuksen toimintaa. Tieto ei ole lääkärin antamaa, vaan tekijät on mainittu selkeästi sivustolla.

HON 6. Sivuston tekijän ja ylläpitäjän tiedot tulee olla näkyvillä, jotta lukija voi tarvittaessa ottaa yhteyttä tekijään tai ylläpitäjään. HON 7. Palvelimen saama mahdollinen ulkopuolinen jonkin organisaation antama tuki on selkeästi ilmoitettava. HON 8. Mikäli sivuston tekemiseen on saatu rahallista tukea esimerkiksi mainonnan kautta, tulee siitä tehdä lausunto mainonnan suhteen

noudatettavasta politiikasta. (Health On The Net Foundation 2012.) Työn luotettavuutta on pyritty lisäämään käyttämällä luotettavia lähteitä ja noudattamalla Turun ammattikorkeakoulun opinnäytetyön ohjeita, sekä merkitsemällä lähteet selkeästi. Sivuston tekijät ja www-sivujen toteutuksesta vastaava henkilö on ilmoitettu sivustolla selkeästi. Nettisivujen tuottamisessa ei ole käytetty mainontaa eikä sivustojen avulla ole hankittu tuloja.

Opinnäytetyssä ja sen tuotoksena tehtyjen nettisivujen tekemisessä on noudatettu HON-koodiston periaatteita. Tietoa ei ole plagioitu, vaan sitä on työstetty, tiivistetty, tutkittu ja muokattu eri lähteitä käyttäen. Luotettavuuden varmistamiseksi tässä työssä lähteenä käytetyt internetsivustot ovat tunnettuja ja luotettavia. Sivustoilla on mainittu julkaistun tiedon lähteet, päivämäärät ja käytetyt sivut selkeästi. Työn luotettavuuden lisäämiseksi alustavat internet sivut esitettiin varhaiskasvatuksen ammattilaisilla.

9 POHDINTA

Pyyntö opinnäytetyölle tuli Salon varhaiskasvatukselta. Projekti on osa Paremmaksi osajaksi salolaisella yhteistyöllä –hanketta. Aihe koettiin kiinnostavaksi ja haasteelliseksi sekä tarpeelliselta lähteä työstämään. Aihe rajattiin leikki-ikäisiin lapsiin ja heidän kokemaansa suruun ja surun tunnistamiseen läheisen kuolemasta johtuen. Opinnäytetyön pohjalta päädyttiin laatimaan internet-sivusto, koska nykypäivänä ihmisen käyttävät internetiä yhä enemmän tiedon lähteenä. Internetistä tieto on helposti saatavilla ja tavoittaa enemmän asiasta tietoa tarvitsevia tai muuten aiheesta kiinnostuneita.

Projektin tehtävänä oli laatia Terveysnettiin internet-sivusto lapsen surun tunnistamisesta lasten varhaiskasvatukseen. Projektin tavoitteena oli auttaa varhaiskasvatuksessa työskenteleviä tunnistamaan lapsen suru ja tukea lasta suruprosessissa ja sen käsittelyssä. Tavoitteena oli lisätä tietoa lapsen surusta ja sureaktioista, jotta surevaa lasta olisi helpompi ymmärtää ja auttaa surussa. Internetsivut voivat myös toimia vanhempien sekä muun terveydenhuoltoalan ammattilaisten apuna, esimerkiksi neuvolan terveydenhoitajien.

Projektin tuotoksena syntyneestä Internet-sivustosta pyrittiin luomaan helposti luettavat ja ymmärrettävät. Internet-sivustojen suunnittelu aloitettiin miettimällä sivujen rakennetta ja sisältöä. Työssä vältettiin ammattitermien käyttöä ja teksti muotoiltiin helppolukuiseksi. Sivuille kerättiin tietoa opinnäytetyön kirjallisuuskatsauksen pohjalta. Sivustoilla käsitellään lapsen surukokemusta ja surun tunnistamista sekä siihen vaikuttavia eri tekijöitä. Sivustolla käsitellään myös lapsen käsitystä kuolemasta ja siihen liittyvistä asioista. Internet-sivuston tarkoituksena on antaa pääasiassa varhaiskasvatukseen työkaluja lapsen surun tunnistamiseen ja sen käsittelyssä auttamiseen.

Kuolemankäsityksen kehittymiseen ja kuolemaan liittyvien asioiden ymmärtämiseen vaikuttavat aiemmat kokemukset, perheen suhtautuminen ja asioiden käsittelytapa sekä lapsen ikä. (Uittomäki ym. 2011,17.) Aikuisen tehtävä on auttaa lasta kokemaan suru ja viedä suruprosessia eteenpäin.

Lapset eivät välttämättä osaa ilmaista suruaan puhumalla, etenkin jos kyseessä on pieni lapsi. (Poijula 2007, 110.) Aikuisen tehtävä on antaa läheisyyttä ja turvaa surevalle lapselle sekä auttaa vaikeissa tilanteissa. Lapsi tarvitsee aikaa ja tilaa surra. (Uittomäki ym. 2011, 21.) Lapsen suru voi ilmetä moni eri tavoin. Etenkin leikki-ikäinen voi kiukutella ja käyttäytyä häiritsevästi muita kohtaan. Lapsen surussa on tärkeää osata tunnistaa surureaktioita, jotta voitasi autaa lasta työstämään surua.

Yksi projektin tavoitteista oli antaa kattavaa ja hyödyllistä tietoa lapsen surusta ja surureaktiosta tueksi varhaiskasvatukseen, joista voisivat hyötyä myös lasten läheiset. Työn kirjallisessa osiossa on käsitelty muun muassa lapsen kuolemankäsityksiä, surua ja surureaktioita sekä leikki-ikäisen lapsen kehitystä. Lisäksi opinnäytetyön kirjallisessa osiossa käsiteltiin kriisireaktion vaiheita ja traumaattisen kriisin tunnistamista. On tärkeää osata erottaa tavalliset surureaktiot traumaattisesta kriisistä, jotta niiden käsittelemiseen voitaisiin tarvittaessa hankkia ammattiapua.

Jokaisella perheellä on tapansa käsitellä surua ja kuolemaan liittyviä asioita. Joskus asiat ovat aikuisillekin vaikeaa käsitellä ja heillä ei välttämättä ole valmiuksia tai taitoja käsitellä vaikeita asioita pienten lasten kanssa. Lapselle on tärkeää kertoa kuolemaan liittyvistä asioista rehellisesti ja ikätasoon nähden sopivalla tavalla. Kertomatta jätetty tieto lisää pelkoja ja väärinkäsityksiä lapsen osalta. Lapsen on myös tärkeää nähdä, että aikuisetkin voivat surra. Aikuisilla on vastuu kertoa lapselle kuolemaan liittyvistä asioista ja olla heidän tukena surussa ja auttaa työstämään ja läpikäymään surua. Lapselle on tärkeää antaa aikaa ja tilaa surra.

Varhaiskasvatuksen rooli surevan perheen tukena on ensiarvoisen tärkeää. Projektia toteutettaessa tuli ilmi, että varhaiskasvatuksessa halutaan korostaa perheen kunnioitusta ja elämäntapomusta. Lapsen päivähoidossa olisi hyvä kertoa perhettä kohdanneesta kuolemantapauksesta, jotta hoitohenkilökunta osaisi tunnistaa lapsen reaktioita ja käyttäytymistä paremmin. Varhaiskasvatuksen ja perheen yhteistyö on erittäin tärkeää lapsen hyvinvoinnin kannalta. Perheen ja hoitohenkilökunnan olisi hyvä sopia yhteiset

pelisäännöt, esimerkiksi mitä ja miten toisille lapsille päivähoidossa kerrotaan surevan lapsen tilanteesta. Varhaiskasvatuksessa korostettiin satujen merkitystä lapsen kanssa käsiteltäessä vaikeita ja kipeitä asioita. Todettiin, että sadut ovat puolueeton keino käsitellä kuolemaa, ilman että esimerkiksi varhaiskasvatuksen hoitohenkilökunnan omat näkemykset kuolemaan liittyvissä asioissa korostuisivat. Esimerkiksi henkilökohtaiset vakaumukselliset asiat eivät silloin korostu liikaa, mikäli sadun avulla voidaan kertoa kuolemasta. Leikki on yksi tärkeä keino käydä surua läpi, etenkin kun kyseessä on alle kouluikäinen lapsi. Lapselle tulisi myös sallia turvalelut- ja peitot siirtymävaiheen läpi käymiseen.

Kirjallisuuskatsauksen myötä opinnäytetyön aiheeseen pyrittiin perehtymään mahdollisimman laajasti ja monipuolisesti. Lisäksi tutustuttiin aiheeseen liittyviin tutkimuksiin. Koko projektin myötä tekijöiden omaa tietämystä lapsen surusta ja kuoleman kohtaamisesta on syventynyt. Kiinnostus aiheen työstämiseen lisäsi mielenkiintoa toteuttaa projekti.

Jatkotutkimus aiheeseen voisi olla esimerkiksi kysely päiväkodeissa varhaiskasvatuksen henkilökunnalle lapsen surureaktioiden tunnistamisesta. Kyselyn avulla voitaisiin selvittää hoitohenkilökunnan kykyä ja tietoa surevan lapsen oireiden tunnistamisesta. Tarvittaessa lisäkoulutuksella voitaisiin antaa lisää työkaluja lapsen surun tunnistamiseen, tukemiseen ja surun läpikäymiseen.

LÄHTEET

- Berkun, S. 2006. Projektinhallinnan taito. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Erkkilä, J.; Holmberg, T.; Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- E-mielenterveys 2012. Lapsen suru. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 26.3.2012 <http://www.e-mielenterveys.fi/vaikeat-elamantilanteet/suru/lapsen-suru/>
- E-mielenterveys 2012. Suru. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 10.10.2012 <http://www.e-mielenterveys.fi/vaikeat-elamantilanteet/suru/>
- E-mielenterveys 2012. Kriisit. Suomen mielenterveysseura. Viitattu 27.11.2012. <http://www.e-mielenterveys.fi/kriisit/milloin-lapsi-tai-nuori-tarvitsee-ammattiapua-kriisin-kasittelyssa/>
- ETENE 2010. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta. Mielenterveys lasten ja nuorten elämässä. Viitattu 25.10.2012 http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=41970&name=DLFE-1207.pdf
- ETENE 2011. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta. Sosiaali- ja terveysalan eettinen perusta. Viitattu 25.10.2012 <http://www.etene.fi/julkaisut/2011>
- ETENE 2012. Valtakunnallinen terveydenhuollon eettinen neuvottelukunta. Viitattu 25.10.2012 http://www.etene.fi/c/document_library/get_file?folderId=17185&name=DLFE-543.pdf
- Haasio, A. 2003. Internet-tiedonhaun opas. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Hammarlund, C-O. 2010. Kriisikeskustelu. Kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktien käsittely. Latvia: Jelgava Printing House.
- Health On The Net Foundation 2011. Viitattu 24.10.2012. <http://www.hon.ch/HONcode/Patients/Conduct.html>
- Health On The Net Foundation 2012. Viitattu 19.11.2012. <http://www.hon.ch/HONcode/Patients/Finnish/>
- Holm T. & Turunen T. 2005. Minun suruni. Surutyökirja lapsille ja varhaisnuorille. Aikuisen opas. Psykologien kustannus oy. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy
- Hyvärinen, R 2005. Millainen on toimiva potilasohje? Hyvä kieliasu varmistaa sanoman perillemenon. Duodecim 2005;121:1769–73. Viitattu 19.10.2012 <http://www.terveyskirjasto.fi/xmedia/duo/duo95167.pdf>
- Jylhä, V 2007. Terveydenhuollon verkkopalvelun tarjoama tieto ja sen vaikutukset asiakkaiden ja henkilökunnan näkökulmat. Pro gradu. Kuopion yliopisto. Viitattu 20.10.2012 https://www.uef.fi/c/document_library/get_file?uuid=67676036-b992-48a9-8df7-4d8ce245e5e6&groupId=122710
- Karhunen, J. 2009. ”Asiat ei huvita joskus kun tuntuu että elämällä ei enää ole mitään tarkoitusta” -Lapsen suru oppilaiden ja opettajien silmin. Pro gradu-tutkielma. Opettajan koulutuslaitos. Kasvatustieteiden tiedekunta. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 5.11.2012 https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/22391/URN_NBN_fi_jyu-200911094400.pdf?sequence=1
- Karling, M.; Ojanen, T.; Sivén, T.; Vihunen, R. & Vilén, M. 2008. Lapsen aika. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

- Katalkin, R. 2009. Kuoleman käsittely ja lapsen surun kohtaaminen alkoulussa opettajan näkökulmasta. Pro gradu-tutkielma. Kasvatustieteiden laitos. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 8.11.2012 https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/19953/URN_NBN_fi_jyu-200904011228.pdf?sequence=1
- Kinanen, M. 2009. Surusäkki. Vertaisryhmätyöskentelyä lasten sururyhmille. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Kohvakka, R. 2010. Sosiaalinen media vahvasti läsnä nuorten arjessa. Väestön tieto- ja viestintäteknikan käyttö-tutkimus, Tilastokeskus. Viitattu 1.11.2012 http://tilastokeskus.fi/artikkelit/2010/art_2010-12-22_002.html?s=0
- Koistinen, P.; Ruuskanen, S. & Surakka, T. 2004. Lasten ja nuorten hoitotyön käsikirja. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Kuhanen, C.; Oittinen, P.; Kanerva, A.; Seuri, T. & Schubert, C. 2010. Mielenterveyshoitotyö. Helsinki: WSOYpro Oy.
- Kyngäs, H.; Kääriäinen, M. & Lipponen, K. 2006. Potilasohjauksen haasteet käytännön hoitotyöhön soveltuvat ohjausmallit. Pohjois-pohjanmaan sairaanhoitopiirin julkaisuja. Oulun yliopistollinen sairaala. Oulu: Oulun yliopistopaino. Viitattu 20.10.2012 http://www.ppshp.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/npp/embeds/16315_4_2006.pdf
- Kübler-Ross, E. & Kessler, D. 2006. Suru ja surutyö. Helsinki: Basam Books Oy.
- Lampe, K. 2008. Internetin terveystiedon luotettavuus- asiantuntijan rooli on arvioinnissa edelleen tärkeä. Duodecim 2008;124:2077–83. Viitattu 19.10.2012 <http://www.ebm-guidelines.com/xmedia/duo/duo97503.pdf>
- Leino-Kilpi, H. & Välimäki, M. 2003. Etiikka hoitotyössä. Juva: WS Bookwell Oy.
- Lyytinen, P.; Korkiakangas, M. & Lyytinen, H. 2001. Näkökulmia kehityspsykologiaan: Kehitys kontekstissaan. Helsinki: WSOY.
- Mannerheimin lastensuojeluliitto 2012.. Vanhempainnetti. Viitattu 26.3.2012 http://www.mll.fi/vanhempainnetti/kipupisteita/perheen_kriisit_ja_muutokset/laheisen_kuolema/
- Mediakasvatus 2011. Verkkotiedonhaun erityispiirteet. Viitattu 19.10.2012 http://mediakasvatus.kirjastot.fi/tiedonhaku/verkkotiedonhaun_erytispiirteet
- Moilanen, I. ; Räsänen, E.; Tamminen, T.; Almqvist, F.; Piha, J. & Kumpulainen, K. 2004. Lasten- ja nuorisopsykiatria. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Niku, A. & Sarinko, E. 2004. Yhdessä suru on helpompi kantaa. Opas lasten ja nuorten sururyhmien ohjaajille. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.
- Noppari, E.; Kiiltomäki, A. & Pesonen, A. 2007. Mielenterveystyö perusterveydenhuollossa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Nurmi, J-E.; Lyytinen, H.; Lyytinen, P.; Ahonen, T.; Pulkkinen, L. & Ruoppila, I. 2006. Ihmisen psykologinen kehitys. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Paasivaara, L.; Suhonen, M. & Nikkilä, J. 2008. Innostavat projektit. Sipoo: Suomen sairaanhoitajaliitto ry.
- Pojjula, S. 2002. Surutyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Pojjula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Sairaanhoidajaliitto 2012. Sairaanhoidajan eettiset ohjeet. Viitattu 22.10.2012
http://www.sairaanhoidajaliitto.fi/sairaanhoidajan_tyo_ja_hoitotyön/sairaanhoidajan_tyo/sairaanhoidajan_eettiset_ohjeet/

Sommers-Piironen, J. 2012. Tunnekortit. Mediakasvatus. Viitattu 13.12.2012.
<http://www.mediakasvatus.fi/node/5632>

Sosiaaliportti 2012. Kriisityö. Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 27.11.2012.
<http://www.sosiaaliportti.fi/fi-fi/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/kriisityo/>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Tieto- ja viestintätekniikan käyttö [verkkajulkaisu]. ISSN=1799-3504. 2008. Helsinki: Tilastokeskus Viitattu: 21.10.2012
http://tilastokeskus.fi/til/sutivi/2008/sutivi_2008_2009-04-27_tie_002_fi.html

Toivanen, R. 2004. Kriisikeskustelu: kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktien käsittely. Helsinki: Tietosanoma Oy.

Turun ammattikorkeakoulu 2010. Internet tiedon lähteenä. Viitattu 19.10.2012
<http://www.turkuamk.fi/public/default.aspx?contentid=62158>

Uittomäki, S.; Mynttinen, S. & Laimio, A. 2011. Miten tukea surevaa lasta, kun läheinen on kuollut? Opas läheisille sekä lasten ja nuorten kanssa työskenteleville. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Vilén, M.; Vihunen, R.; Vartiainen, J.; Sivén, T.; Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus: erityinen elämänvaihe. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.

**OPINNÄYTETYÖN
TOIMEKSIANTOSOPIMUS**

1

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

OPISKELIJAN TIEDOT

Nimi Grankull Heidi, Myllyniemi Salla

Osoite Hulantie 67, 21260 Raisio, Taskulantie 1J163, 20300 Turku.

Puhelin koti Heidi 041-4325723, Salla 040-8256837 Puhelin työ _____

Sähköposti heidi.grankull@students.turkuamk.fi, salla.myllyniemi@students.turkuamk.fi

Koulutusohjelma Hoitotyön koulutusohjelma, Sairaanhoitaja

OPINNÄYTETYÖ

Aihe/ työnimi Käiskansio - lapsen surun kohtaaminen

Aikataulu tammikuu 2012 - joulukuu 2012

TOIMEKSIANTAJA

Organisaatio Salon kaupunki / *Päremmäsäi opjocoksi -proj.*

Työn ohjaaja / yhteyshenkilö Imeli Leino

Osoite Yhälistentie 2, 24120 Salo

Puhelin 044-9075495 Sähköposti imeli.leino@turkuamk.fi

OHJAAVAN OPETTAJAN YHTEYSTIEDOT

Ohjaava opettaja Bergfors Tarja, Kaarto Marjo

Puhelin 044-9075497 Sähköposti tarja.bergfors@turkuamk.fi, marjo.kaarto@turkuamk.fi

Turun ammattikorkeakoulu
Joukahaisenkatu 3 A, 20520 Turku
puh. 02 263 350 faksi 02 2633 5793
posti: etunimi.sukunimi@turkuamk.fi

OPINNÄYTETYÖN SOPIMUSEHDOT

OHJAUS JA VASTUUT

Vastuu opinnäytetyön tekemisestä ja tuloksista on opiskelijalla. Turun ammattikorkeakoulu vastaa opinnäytetyön ohjauksesta. Toimeksiantaja sitoutuu antamaan opiskelijan käyttöön kaikki opinnäytetyön tekemisessä tarvittavat tiedot ja aineistot sekä ohjaamaan opinnäytetyötä toimeksiantajaorganisaation näkökulmasta.

OIKEUDET

Opinnäytetyön tekijänoikeus kuuluu tekijälle eli opiskelijalle. Tekijänoikeuden lisäksi myös muiden immateriaalioikeuksien osalta noudatetaan kulloinkin voimassa olevaa kyseessä olevaa oikeutta koskevaa lainsäädäntöä.

TYÖSUHDE JA KUSTANNUKSET

Mahdollisesta työsuhteesta, työstä maksettavasta palkki-osta ja työstä mahdollisesti aiheutuviin kustannuksiin korvaamisesta toimeksiantaja ja opinnäytetyön tekijä sopivat erikseen.

TULOSTEN JULKISTAMINEN JA LUOTTAMUKSELLISUUS

Opinnäytetyöstä laaditaan Turun ammattikorkeakoulun ohjeen mukainen kirjallinen raportti.

Kirjallisen raportin luovutetaan toimeksiantajalle ja asetetaan kirjaston kokoelmiin tai julkaistaan elektronisessa muodossa verkkokirjastossa.

Julkaistava opinnäytetyöraportti on laadittava niin, ettei se sisällä liike- tai ammattiasiaa tai muuta julkisuudessa (tai viranomaiden toiminnan julkisuudesta) salassa pidettäväksi määrittyä tietoa, vaan ne jätetään työn tausta-aineistoon. Opinnäytetyön arvioinnissa ohitaan huomioon sekä julkaistava että salassa pidettävä osa.

Opinnäytetyön toimeksiantaja ja opiskelija sitoutuvat pitämään salassa kaikki opinnäytetyön tekemisessä ja sitä edeltävissä tai sen jälkeisissä neuvotteluissa esiin tulevat luottamukselliset tiedot ja asiakeryt.

Toimeksiantajan edustajalle varataan mahdollisuus tutustua opinnäytetyöraporttiin viimeistään netijohdosta (14) päivää ennen aiotun julkaisemista. Toimeksiantaja antaa työstä ennen edellä mainittua julkaisemisajankohdtaa lausunnon, jossa voidaan määritellä opinnäytetyöraportin mahdollisesti sisältävät liike- tai ammattiasiaa, jota ei julkaista.

Pitää liike- tai ammattiasioihin liittyviä asioita ei esitellä opinnäytetyöraportissa?

Ei esitellä

OLEMME YHTEISESTI SOPINEET OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUKSESTA YLLÄ ESITETTYLLÄ TAVALLA

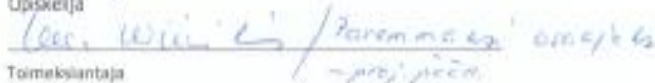
14 / 2 12
20

 Salla Angblom

Opiskelija

14 / 2 12
20

Toimeksiantaja

 Paremme
-proj. johtaja

LIITE : OPINNÄYTETYÖSUUNNITELMA

Tulosta lomake

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
 Terveystalo, Salo
 Yhäntentie 2
 24130 SALO
 Puh. (02) 263 360
 Fax. (02) 2633 6179

ANOMUS OPINNÄYTETYÖNÄ TOTEUTETTAVASTA PROJEKTISTA

Projektin nimi	Lapsen surun kehittäminen - kriisikansio	
Projektitehtävä	projektin tehtävänä on luoda Terveystettiin internet-sivusto lapsen surun kehittämiseksi lasten vanhemmille ja lapsen läheisille aikuisille.	
Projektin kuvaus	opinnäytetyö käsittelee 16-18-ikäisen lapsen surua ja sen kehittämistä aikuisen kannalta. Opinnäytetyön perusteella tehdään nettsivusto, joka on suunniteltu alle koulukäynnin lapsen läheisille ja läheisille. Työn avulla on tarkoitus antaa kukaan ja läheisille tietoa lapsen surun kehittämiseksi ja surun tukemiseksi.	
Projektin toteutamisajankohta	Tammikuun 2012 - Joulukuun 2012	
Projektin arvioitu valmistumisajankohta	Joulukuun 2012	
Projektsuunnitelma hyväksytty	1 20	
Projektin ohjaajat	Marja Kaarto puh. _____ Tarja Bergfors puh. 044-9075497	
Sitoudumme toteuttamaan projektimme projektsuunnitelmassa esitettyjen vaiheiden puitteissa ja siten, että projektiin osallistuvien henkilöiden anonymiteetti säilyy.		
Projektin tekijät	Heidi Grankull (suuntautumisvaihtoehto)	AMMATTI/AMMATTI/AMMATTI/AMMATTI/AMMATTI (ryhmä)
	Heidi Grankull (nimi)	Salla Myllymäki
	Holantie 67, 21800 RAJA (osoite)	Joskulantie 1, 11600 TURKU
	0414325723 (puhelinnumero)	0408256837

Anomus käsitelty 30.5.2012
 lupa myönnetty
 lupa eväilty, peruste _____

Allekirjoitus Selja Hyvärinen Selja Hyvärinen
 Hallintoylihoitaja
 Salon terveyskeskus

Anomus ja projektsuunnitelma toimitetaan yhtenä kappaleena, josta toimeksiantaja lähettää kopiot yhdelle opiskeijalle, yhdelle ohjaavalle opettajalle ja kullekin työhön osallistuvalla toimipisteelle. Alkuperäinen jää toimeksiantajalle. Valmis työ toimitetaan toimeksiantajalle sovulla tavalla.

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-ikäISEN KÄSITYS KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

LEIKKI-ikäISEN KÄSITYS KUOLEMASTA

Lapsen kyky ymmärtää kuolema kehittyy iän myötä. Viimeistään 11-12-vuotiaana lapsi kykenee ymmärtämään kuoleman merkityksen samalla tavalla kuin aikuinen sen ymmärtää. Kehitystasosta riippuen ja ympäristöllisten tekijöiden vaikutuksesta jopa kuusivuotias voi omata kypsän kuolemankäsityksen.

Kuolemankäsityksen kehittyminen ja kuolemaan liittyvien asioiden ymmärtäminen ei ole ainoastaan riippuvainen lapsen iästä, vaan siihen vaikuttavat aiemmat kokemukset ja perheen suhtautuminen ja asioiden käsittelytapa.

Leikki-ikäisen lapsen kykyä ymmärtää kuolemaa rajoittavat ajattelun kehittymättömyys, tiedon- sekä elämäkokemuksen puute. Leikki-ikäiset lapset kuvittelevat kuoleman olevan väliaikaista eikä pieni lapsi kykene ymmärtämään kuoleman lopullisuutta ja että ero on pysyvä.

Leikki-ikäisen lapsen ajattelu perustuu maagiseen ajatteluun. Siitä johtuen lapsi voi kokea olevansa vastuussa kuolemasta aiemman toimintansa johdosta. Lapsi on voinut tehdä esimerkiksi jotakin kiellettyä, jonka seurauksena hän uskoo aiheuttaneen kuoleman. Lapsi uskoo, että kuoleman voi välttää ja hän voi myös kuvitella kuoleman henkilöhahmona.

Leikki-ikäisen lapsen käsitykset ja tiedot kuolemasta ovat puutteellisia ja siksi voivat aiheuttaa pelkoja ja väärinkäsityksiä. Joskus lapsi yhdistää kuoleman uneen, jos hänelle on kerrottu jonkun kuolleen nukkuvan ja siten alkaa itsekin pelätä nukahtamista.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-ikäISEN KÄSITYS KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

MUU LÄHEISEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

Läheisen ihmisen, etenkin vanhemman kuolema on lapselle suurin mahdollinen hänen kokemansa menetys, joka muuttaa koko perherakennetta pysyvästi. Suhteet sisaruksiin ja elossa olevaan vanhempaan muuttuvat. Koko lapsen perusturvallisuus horjuu. Vanhemman menettäminen uhkaa muidenkin perheenjäsenten olemassaoloa ja lapsi saattaa kokea tarvetta vartioida muita perheenjäseniä ja pelätä erossa oloa etenkin elossa olevasta vanhemmasta. Lapsi voi tuntea itsensä huonoksi ja avuttomaksi, koska ei voi olla enää konkreettisesti kosketuksissa kuolleen vanhempansa kanssa. Lapsi tarvitsee erityisesti toista vanhempaa välittömästi antamaan ymmärrystä ja huolenpitoa sekä kohteen lapsen tunteille.

Lapsi reagoi lähes samalla tavoin sisaruksen kuolemaan kuin vanhempansa kuolemaan. Sisaruksen kuollessa lapsi usein voi menettää parhaan ystävänsä. Lapsesta voi tulla surevan vanhemman tukija, jolloin lapsen oma sureminen jää taka-alalle. Usein lapsi suojelee vanhempiaan ja yrittää olla kuormittamatta heitä jättämällä omat tunteensa sivuun. Lapsi voi kokea paikkaavansa kuolleen sisaruksen poissaoloa. Hän voi tuntea alemmuutta ja kaivata vanhempiensa hyväksyntää ja tuntea kilpailevansa kuolleen sisaruksen kanssa vanhempien huomiosta.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

MUU LÄHEISEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKEA SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

MUU LÄHEISEN KUOLEMA

Isovanhemman kuoltua lapsen suruun vaikuttaa kiintymyssuhteen lujuus ja tiiviys. Isovanhemman kuolema ei vaikuta lapsen perherakenteeseen niin voimakkaasti kuin vanhemman tai sisaruksen kuolema eikä lapsen perusturvallisuus ole silloin uhattuna.

Ystävyydellä on suuri merkitys lapselle ja jo noin kolmivuotiaan lapset alkavat käyttämään sanaa ystävä. **Ystävän kuollessa** ystävyyssuhteen laadulla on merkitystä miten lapsi kokee menetyksen. Ystävän kuollessa lapsi usein havahtuu ymmärtämään, että lapsi itsekin voi kuolla. Sen seurauksena lapsi voi kokea haavoittuvuutta ja suojaantumusta.

Lemmikin menettäminen voi olla lapselle hyvin traumaattinen kokemus ja aiheuttaa samankaltaista surua kuin läheisen ihmisen menettäminen. Lemmikin kuoltua lapsi menettää yhden pyyteettömän rakkauden antajan sekä hellyyden ja hoivaamisen kohteen.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

LAPSEN SURU

LAPSEN SURUREAKTIOT

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKEA SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

SURU

Suru on voimakas mielipahan tunne, joka on aiheutunut menetyksestä tai ikävästä tapahtumasta. Suru ei ole vain jotakin ohimenevää, vaan se on jotakin minkä kanssa sureva elää. Surun kokemiseen vaikuttaa aiempien surukokemusten lisäksi persoonallisuus ja surevan saama tuki tai tuen puute. Suru on yksilöllistä ja surevan ihmisen reaktiot ja surun kesto ovat erilaisia. Suru on terve reaktio, kun ihminen kokee elämässään suuria muutoksia, jotka tuottavat stressiä. Lapselle suru on aina tärkeää hänen kohdatessa menetyksiä.

Suru vaatii aikaa ja surua täytyy työstää, jotta surutyössä pääsee eteenpäin. Kuolemasta johtuvaan surukokemukseen vaikuttavat surevan persoonallisuus ja aiempien kokemusten lisäksi kuolemantapauksen luonne, esimerkiksi onko kuolema ollut äkillinen tai väkivaltainen. Ei ole kahta samanlaista surukokemusta eikä myöskään yhtä oikeaa tapaa surra ja jokaisella on oma tapansa surra.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

LAPSEN SURU
LAPSEN SURUREAKTIOT

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

LAPSEN SURU

Lapsi käy suruaan läpi eri tavoin eri ikäkausien mukaan. Pienen lapsen suruprosessi on yksinkertaisempi ja pieni lapsi suhtautuu kuolemaan yksinkertaisemmalla tavalla kuin vanhempi lapsi. Vaikka lapsen sureminen on erilaista kuin aikuisten, silti suru ja kuoleman kohtaaminen sisältävät kuitenkin samoja asioita ja vaiheita kuin aikuistenkin.

Lapsi ei kuitenkaan välttämättä osaa kertoa surustaan tai itkeä suruaan, joka ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö hän surisi. Lapsi saattaa aluksi reagoida voimakkaasti ja ilmaista järkytyksensä, mutta seuraavassa hetkessä hän saattaa jo jatkaa leikkejään ikään kuin mitään ei olisiakaan tapahtunut. Jos lapsi ei ilmaise ikäväänsä tai näytä suruaan, voivat vanhemmat kuvitella ettei lapsi sure ollenkaan.

Lapsen suru on voimakkaimmillaan ensimmäisten viikkojen aikana. Lapset eivät tavallisesti ole surullisia pitkään yhtäjaksoisesti. Pienille lapsille surun kokeminen voi olla vaikeaa kestää ja iän myötä tämä kyky kehittyä ja kasvaa.

Lapsella on vaikeuksia selvittää surusta mikäli kuolema on ollut äkillinen tai lapsi on ollut mukana tapahtuneessa, esimerkiksi nähnyt kuoleman tai siihen johtaneen onnettomuuden. Lapselle on tärkeää kertoa minkä vuoksi läheinen on kuollut ja etteivät muut ihmiset voineet tapahtuneelle mitään.

Esimerkiksi päiväkodissa suru voi ilmetä lapsella levottomuutena ja keskittymisvaikeuksina. Rauhallinen lapsi saattaa käyttäytyä häiritsevästi muita kohtaan. Suru voi purkautua kiukkukohtauksina, esineiden heittelemisenä ja aggressiivisuutena. Suru voi myös ilmetä puhumattomuutena hieman isommilla lapsilla. Etenkin aivan pienimmät lapset saattavat olla itkuisia ja vetäytyviä.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

LAPSEN SURU
LAPSEN SURUREAKTIOT

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

LAPSEN SURUREAKTIOT

Lapset reagoivat suruun eri tavoin ja usein lapsen käyttäytyminen muuttuu eri tilanteissa. Rauhallinen lapsi saattaa alkaa käyttäytyä häiritsevästi muita kohtaan tai olla levoton sekä hänellä saattaa ilmetä keskittymisvaikeuksia. Fyysisesti suru voi ilmetä esimerkiksi vatsa- ja pääkipuna. Suru voi myös aiheuttaa muutoksia ruokailussa tai aiheuttaa uniongelmia.

Leikki-iässä reagoidaan kuolemaan tavallisesti painajaisilla, lisääntyvällä pelolla, ahdistuksella, aggressiivisuudella tai regressiolla. Se kertoo siitä, ettei lapsi tule toimeen tunteensa kanssa. Tämän ikäinen voi syyllistää itseään kuolemasta sekä itkeskellä ja kiukutella paljon. Uhmakohtaukset ja lyhyet menetystä käsittelevät hetket tai siihen kuuluvat lauseet ovat myös mahdollisia.

Leikki-iässä lapsi sietää tietyn rajallisen määrän tunteita, osa tunteista saattavat yksinkertaisesti olla liian suuria tai pelottavia. Lapsi ei halua tuntea niitä tunteita eikä kokea niiden tuomaa epämiellyttävää oloa.

Oireena saattaa kaikkein pienimmillä olla esimerkiksi itkuisuus, tietynlainen vetäytyminen ja kehon jännittyneisyys. Hieman vanhemmilla lapsilla voi ilmetä esineiden heittäilyä ja puheikäsillä puhumisesta kieltäytymistä. Myös lapsi oppii toistojen kautta, ettei menetetty ihminen ole enää konkreettisesti läsnä.

Koko lapsen persoonallisuus horjuu perusuuttamusta horjuttavan tilanteen, kuten läheisen kuoleman johdosta. Lapsi voi myös masentua, joka taas ilmenee arvottomuuden tunteena, vihana tai lapsi voi kokea tapahtumasta syyllisyyttä.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

SOKKIVAIHE
REAKTIOVAIHE
TYÖSTÄMISVAIHE
UUDELLEEN SUUNTAU-
TUMISEN VAIHE

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

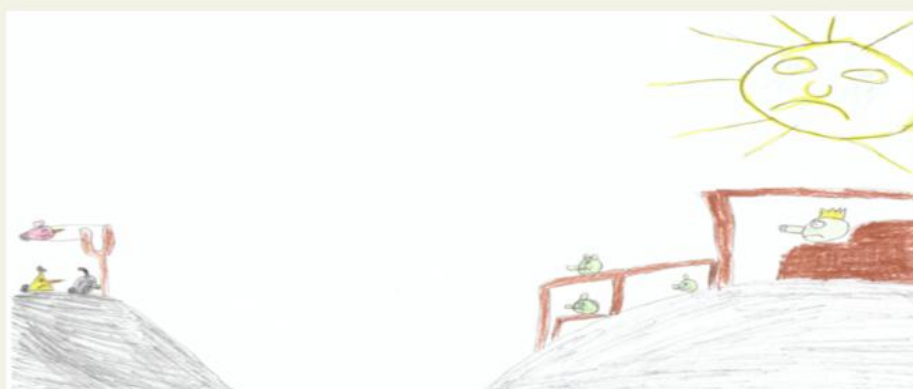
LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

KRIISIREAKTIOT

Kriisireaktiot jaetaan eri vaiheisiin, joita ovat **sokkivaihe**, **reaktiovaihe**, **työstämisvaihe** ja **uudelleen suuntautumisen vaihe**. Kriisin kestoon vaikuttaa useampi tekijä. Reaktion voimakkuuteen vaikuttaa stressitekijän laatu ja voimakkuus, kriisissä olevan psyykinen herkkyys sekä aiemmat traumat.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

SOKKIVAIHE
REAKTIOVAIHE
TYÖSTÄMISVAIHE
UUDELLEEN SUUNTAU-
TUMISEN VAIHE

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

SOKKIVAIHE

Sokkivaihe saattaa kestää muutamasta minuutista useaan vuorokauteen. Mikäli stressitekijä on voimakas ja ihminen kokee esimerkiksi vakavaa uhkaa, seurauksena saattaa olla sokki. Ihminen ei itse pysty tietämään, että on sokissa. Sokin oireisiin liitetään tunne, ettei tapahtunutta kyetä sisäistämään ja käsittelemään.

Sokilla tarkoitetaan muuttunutta tietoisuuden tilaa; tunteet lukkiutuvat tai vaimenevat voimakkaasti niin, ettei ihminen joudu kokonaan kohtaamaan trauman sisältöä, merkitystä ja seurauksia. Sokkivaiheeseen liittyy tunneperäinen, emotionaalinen etäisyys. Mitä kauemmin vaikean tapahtuman jälkeinen muuttunut aika- ja minäkäsitys sekä tunteiden lukkiutuminen kestävät, sitä suurempi vaara on sillä, että myöhemmin elämässä ilmenee psyykkisiä vaikeuksia.

Sokkivaiheessa lapsi saattaa käyttäytyä jopa normaalisti ilman erityisiä reaktioita tai lapsi voi mennä paniikkiin ja käyttäytyä täysin sekavasti.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-ikäISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

SOKKIVAIHE
REAKTIOVAIHE
TYÖSTÄMISVAIHE
UUDELLEEN SUUNTAU-
TUMISEN VAIHE

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

REAKTIOVAIHE

Reaktiovaihe kestää muutamasta päivästä muutamaan kuukauteen, ja siihen siirrytään sokkivaiheesta vähitellen. Reaktiovaiheessa ihminen tulee tietoisiksi tapahtuneesta ja sen merkityksestä itselleen. Tämän kautta tunteet tulevat esille ja ihminen voi itkeä osaamatta kertoa, miksi itkee. Suru, tyhjyyden tunne, ahdistus ja syyllisyydentunteet ovat reaktiovaiheelle tavallisia.

Reaktiovaiheen alkaessa mieli tarvitsee vielä tapahtuneen kieltämistä, ja osa siirtääkin ahdistuksen ulkoisiin kohteisiin. Saattaa tulla tarve keskittyä syyllisten selvittämiseen, jolloin vihan tunteet kohdistuvat johonkin ulkoiseen tekijään. Tämä suojaa ihmistä omilta vaikeilta tunteiltaan.

Reaktiovaiheessa tavanomaista ovat voimakkaat somaattiset reaktiot, kuten esimerkiksi vapina, pahoinvointi, sydänvaivat, lihassäryt, huimaus ja väsymys. Reaktiovaiheen kokemista on mahdollista siirtää; yleensä ihminen jaksaa siirtää reagointiaan muutaman päivän. Tärkeää on tietää, miten kauan tulee jaksaa ennen kuin on tilaa tuntea ja reagoida.

Reaktiovaiheessa tyypillisiä reaktioita ovat voimakkaat pelot ja univaikeudet. Lapsi voi itsensä puolesta lisäksi pelätä myös muidenkin puolesta ja olla itkuinen. Myös fyysiset reaktiot ovat mahdollisia, esimerkiksi oksentelua tai päänsärkyä voi esiintyä. Lapsen käytös voi taantua, lapsi voi esimerkiksi alkaa uudelleen kastella, vaikka on oppinut kuivaksi tai alkaa tarvita aikuisen apua sellaisissakin asioissa, joissa on selvinnyt ennen yksin.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-ikäISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

SOKKIVAIHE
REAKTIOVAIHE
TYÖSTÄMISVAIHE
UUDELLEEN SUUNTAU-
TUMISEN VAIHE

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

TYÖSTÄMISVAIHE

Työstämisvaihe kestää muutamasta kuukaudesta jopa vuosiin ja siihen kuuluu läpityöskentelyn ja korjaamisen aikaa sekä psyykinen trauma alkaa myös arpeutua. Kriisin synnyttäneet tapahtumat aletaan hyväksyä eikä niitä enää kielletä, torjuta tai suljeta pois mielestä.

Läpityöskentely on ihmisen surutyötä, jossa hän muokkaa uutta kuvaa itsestään. Työstämisvaiheeseen voi liittyä syyllisyyden ja vihan käsittelyä. Ihmisellä on tarve autonomiaan ja tulevaisuuteen suuntautumiseen. Tässä vaiheessa sopeutumisprosessi hidastuu, jolloin ihminen ei puhu asiasta mahdollisesti yhtä taukoamatta kuin sokki- ja reaktiovaiheissa.

Työstämisvaiheessa lapsi alkaa työstää aktiivisemmin tapahtuneeseen liittyneitä tunteita ja ajatuksia. Tyypillisiä oireita ovat esimerkiksi muisti- ja keskittymisvaikeudet.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

SOKKIVAIHE
REAKTIOVAIHE
TYÖSTÄMISVAIHE
UDELLEEN SUUNTAU-
TUMISEN VAIHE

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

UDELLEEN SUUNTAUTUMISEN VAIHE

Uudelleen suuntautumisen vaihe kestää arviolta noin vuodesta kahteen vuoteen, ja se jatkuu läpi elämän. Lopulta kriisitapahtuma jäsenyy osaksi omaa elämää. Tällöin kyetään elämään tapahtuneen kanssa ilman, että se täyttää ajatuksia. Tapahtumaa pystytään ajattelemaan, ja se voidaan kohdata ilman voimakasta ahdistusta ja pelkoa.

Uudelleen suuntautumisen vaiheessa lapsi alkaa sopeutua traumaattisen tapahtuman tuomiin muutoksiin. Lapsi alkaa luottaa elämään trauman jälkeen sekä löytämään uusia kiinnostuksen kohteita.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

TRAUMAPERÄINEN
STRESSIHÄIRIÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

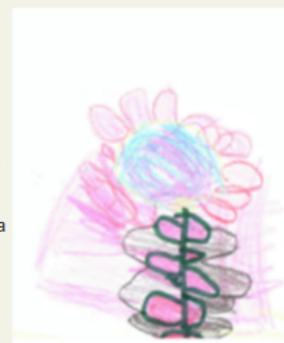
TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

TRAUMATYÖ

Lapsen kohdalla ammattiapua tulisi hankkia, mikäli lapsi taantuu ikätasoonsa nähden tai käyttäytyy vanhemman lapsen tai aikuisen tavoin. Apua tulee hakea myös, jos lapsi ei leiki tai leikki ei etene, lapsen suhteet kavereihin tai muihin aikuisiin kaventuvat, tai jos lapsella on selviä oireita, pelkoja tai aggressioita tai lapsi kokee liiaksi vastuuta läheistensä hyvinvoinnista.

Läheisen ja etenkin vanhemman kuolema on lapselle traumaattisin kokemus, mitä hänen elämässään voi tapahtua, ja jonka käsittelemiseen hänellä ei monestikaan ole valmiuksia. Tavallisimpia traumaattisia jälkireaktioita ovat masennus, ahdistus ja pelko. Traumaattisten jälkireaktioiden läpikäyminen on traumatyötä, joka saattaa hidastaa suremista.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

TRAUMAPERÄINEN
STRESSIHÄIRIÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

TRAUMAPERÄINEN STRESSIHÄIRIÖ

Traumaattisen kriisin laatuun ja syvyyteen vaikuttavat erilaiset tekijät, joita ovat kuolinsyy, lapsen saama tieto tapahtumasta tai mahdollinen läsnäolo tapahtumapaikalla. Näistä tekijöistä osa vaikuttaa myös muita voimakkaammin siihen, kehittykö lapselle läheisen kuolemasta traumaattisia jälkireaktioita eli post-traumaattisia stressireaktioita (PTSD), vai voidaanko reaktiot rajoittaa tavallisimmiksi surureaktioiksi.

Post-traumaattinen stressireaktio määritellään traumaperäiseksi stressihäiriöksi, jossa ihminen juuttuu kiinni reaktiovaiheeseen. Tavallisimpia traumaattisia jälkireaktioita ovat masennus, ahdistus ja pelko. Traumaattisten jälkireaktioiden läpikäyminen on traumatyötä, joka saattaa hidastaa suremista.

Selviytymistä edesauttaa se, jos vanhemmat ja päivähoidon työntekijät pystyvät hyväksymään lapsen reaktioita ja jos päivähoitossa välitetään tapahtuneesta.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

TULEVAISUUTEEN
SUUNTAAMINEN
VARHAISKASVATUS PER-
HEEN RINNALLA SURUSSA
LUOVUUS APUNA SURUTYÖSSÄ
TUNNEKORTIT JA SADUT APUNA
SURUSTA SELVIYTYMISESSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

Sureva lapsi tarvitsee paljon läheisyyttä, huolenpitoa, lohdutusta ja tukea. Lapselle on hyvä kertoa, että aikuinen on käytettävissä, kun lapsi on valmis käymään suruaan läpi. Lapsen oma persoona ja hänen saamansa tuki sekä tapahtumiin suhtautuminen vaikuttavat surusta selviytymiseen.

Sureminen on kausittaista. Surevaa lasta auttavat tukiverkoston ja perheen avoin ja rehellinen kommunikaatio lapsen kanssa. Lapsi tarvitsee aikaa, tilaa ja luvan surra. Aikuisen tulee hyväksyä lapsen tapa ja keinot surra.

Lasta tulee rohkaista puhumaan ja kysymään, mutta hänelle ei tule antaa vaatimuksia surun suhteen. Lapset eivät välttämättä kykene puhumaan tunteistaan. Aikuisen tehtävä on auttaa lasta kokemaan erilaisia tunteita ja hallitsemaan niitä. Lapsella on oikeus näyttää tunteensa ja hän tarvitsee tukea ja lohdutusta surussaan. Lapsi ei saa jäädä surussaan yksin. Aikuisen on hyvä varautua vastaamaan vielä pitkänkin ajan kuluttua lasta askarruttaviin kysymyksiin.

Lapsi voi potea syyllisyyttä läheisen kuolemasta ja lapsesta voi tuntua, ettei hänellä ole oikeutta olla iloinen tai onnellinen. Monesti surevaa lasta tarvitsee tukea etenkin syyllisyydestä vapautumisessa. Lapsi tarvitsee aikuisen tukea ja lohdutusta sekä ilonkin hetkiä vaikeissa tilanteissa.

Aikuisen ja ohjaajan tulee sallia lapsen mielikuvitusmaailma ja siihen liittyvä fantasioiden käyttö. Lapsen kanssa kuolemasta puhuttaessa on tärkeää ottaa huomioon hänen ikänsä mukainen kehitystaso ja ajattelun kehittymättömyys. Lapselle on hyvä kertoa, mitä kuolema konkreettisesti tarkoittaa ja mitä ruumiille tapahtuu kuoleman jälkeen.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKEA SURUTYÖSSÄ

TULEVAISUUTEEN
SUUNTAAMINEN
VARHAISKASVATUS PER-
HEEN RINNALLA SURUSSA
LUOVUUS APUNA SURUTYÖSSÄ
TUNNEKORTIT JA SADUT APUNA
SURUSTA SELVIYTYMISESSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

TULEVAISUUTEEN SUUNTAAMINEN

Mahdollisimman pian arkirutiineihin palaaminen ja suuntaaminen tulevaisuuteen ovat tärkeitä toipumisen kannalta. Rutiinit auttavat lasta selviytymään muutosten ja myllerryksen keskellä, sillä tutut rutiinit luovat turvallisuutta ja auttavat arjesta selviytymisessä.

Lasta tulee kannustaa jatkamaan harrastuksiaan ja tapaamaan ystäviään, ja päivähoidon kannattaa palata mahdollisimman pian.

Kuolemantapauksesta kannattaa ilmoittaa lapsen päiväkotiin ja sopia siitä, mitä lapsen kavereille kerrotaan tapahtumasta. Yhteistyö vanhempien ja päivähoidon välillä on tärkeää.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKEA SURUTYÖSSÄ

TULEVAISUUTEEN
SUUNTAAMINEN
VARHAISKASVATUS PER-
HEEN RINNALLA SURUSSA
LUOVUUS APUNA SURUTYÖSSÄ
TUNNEKORTIT JA SADUT APUNA
SURUSTA SELVIYTYMISESSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

VARHAISKASVATUS PERHEEN RINNALLA SURUSSA

Päivähoidon tavoite on tukea päivähoidon lasten koteja näiden kasvatustehtävässä ja yhdessä kotien kanssa edistää lapsen persoonallisuuden tasapainoista kehitystä.

Tärkeää on, että lasta kuunnellaan ja selvitetään tilanteeseen kuuluvaa faktatietoa. Aikuisilla on vastuu kuolemantapauksen kertomisesta muille lapsille vanhemman (ja lapsen) kanssa yhdessä sovitulla tavalla. Perheen elämäntapauksesta tulee kunnioittaa. Vanhemmille tulee antaa kiitosta ja positiivista palautetta siitä, että he ovat jaksaneet hyvin vaikeassa tilanteessa.

Perheen omat ratkaisut kuuluvat vanhemmille. Kasvatuskumppanuudessa tulee ensisijaisesti tukea vanhempia lastensa kasvattajina. Mikäli vanhemmat tarvitsevat lisää tukea tai apua perheen erilaisissa tilanteissa, voidaan heidät ohjata ottamaan yhteyttä tarvittaviin tahoihin.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

TULEVAISUUTEEN
SUUNTAAMINEN
VARHAISKASVATUS PER-
HEEN RINNALLA SURUSSA
LUOVUUS APUNA SURUTYÖSSÄ
TUNNEKORTIT JA SADUT APUNA
SURUSTA SELVIYTYMISESSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

LUOVUUS APUNA SURUTYÖSSÄ

Lapsen kokemaa menetystä voivat helpottaa esimerkiksi piirtäminen, maalaaminen, musiikki, leikki ja liikunta sekä sadut ja tarinat. Muita konkreettisia tapoja surra ovat valokuvien katselu ja musiikin kuuntelu.

Lapsi elää ja kokee asioita leikin ja luovuuden kautta, ja myös kuoleman ymmärtämisessä ja surun kokemisessa käyttää leikkiä ja symbolista toimintaa apunaan. Pienen leikki-ikäisen kohdalla aikuinen tai ohjaaja pystyy auttamaan lasta kehittymään leikeissä, joissa ahdistuksen purkaminen voi olla mahdollista.

Leikeissä saatetaan käyttää apuna esimerkiksi käsinukkeja tai pehmoeläimiä ajatusten ja kokemusten välittäjinä. Turvavälineet ja –peitot sekä mielikuvitusystävät on hyvä sallia lapselle, koska ne voivat toimia siirtymäobjekteina ja kasvattaa turvallisuuden tunnetta.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKI SURUTYÖSSÄ

TULEVAISUUTEEN
SUUNTAAMINEN
VARHAISKASVATUS PER-
HEEN RINNALLA SURUSSA
LUOVUUS APUNA SURUTYÖSSÄ
TUNNEKORTIT JA SADUT APUNA
SURUSTA SELVIYTYMISESSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

TUNNEKORTIT JA SADUT APUNA SURUSTA SELVIYTYMISESSÄ

Päivähoitossa apuna lapsen tunnetilojen tulkitsemiseen voi käyttää tunnekortteja. Tunnekorttien tarkoituksena on auttaa lapsia tunnistamaan ja nimeämään tunteita sekä oppia yhdistämään erilaisia tunnetiloja omiin kokemuksiinsa ja kertomaan niistä muille.

Sadun avulla kuolemaa on luontevaa lähestyä pienen lapsen kanssa. Sadussa tulisi olla onnellinen loppu. Mikäli kuolema on sadussa keskeisessä osassa, onnellinen loppu voi olla surusta selviytyminen. Saduissa on monia kerroksia, joita kaikkia lapsi ei pysty ymmärtämään. Lapsi seuraa juonta ja pitää loppua onnellisena ja lohdullisena, mikäli loppu sadussa selkeästi sellainen on. Kuolemasta realistisesti kertovat ja kuvitteellisesti lähestyvät kirjat ovat vanhempien mielestä tarpeen.

Lastenkirjoja, jotka kertovat kuolemasta ja surusta, ovat esimerkiksi Nigel Grayn "Pikkunallen isoisä", Astrid Lindgrenin "Veljeni Leijonamieli", Maijaliisa Dieckmanin "Elli-enkeli ja keijujen maa", Susan Varleyn "Mäyrän jäähyväislahjat", Jalonen "Tyttö ja naakkapuu", Martinen "Saaran taika" ja Impey "Höyhentyynyt".

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKEA SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

KUVAKIRJOJA, JOISSA AIHEENA PIENET LAPSET JA SURU:

1. Kuinka pikku elefantti parani suuresta surustaan. / Monika Weitze ; kuvittanut Eric Battut ; 1999.
2. Hei vaan, mummi! / Annu Liikkanen, Lars Andersson, 1998.
3. Jospa ukki nukkuukin? / Hanna Ranssi-Matikainen, Riikka Juvonen 2002.
4. Pikkunallen isoisä / kirjoittanut Nigel Gray ; kuvittanut Vanessa Cabban, 2000.
5. Vaarin Laika / kirjoittanut Mats Wahl ; kuvittanut Tord Nygren, 1989.
6. Aina ja ikuisesti / kirjoittanut Alan Durant ; kuvittanut Debi Giori, 2004.
7. Sammakko on surullinen / Max Velthuis, 2004.
8. Tyttö ja naakkapuu / Riitta Jalonen, kuvittanut Kristiina Louhi 2004.
9. Pekka ja kaksi käsinettä : kirja kuolemasta / Kari Vinje, Vivian Zahl Olsen, 2000.
10. Kerro minulle taivaasta : kun kuolema koskettaa / Anna-Mari Kaskinen ; kuvitus Taru Castrén 2003.
11. Suukko vie surun pois / kertonut Hiawyn Oram ; kuvittanut Frederic Joos, 1999.
12. Joonaksen jouluihme / Susan Wojciechowski ; kuvittanut P.J. Lynch, 1998.
13. Koirien taivas / Emma Chichester Clark ; suomentanut Raija Viitanen 2003.

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKEA SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

LÄHTEET:

- Erkkilä, J.; Holmberg, T.; Niemelä, S. & Ylönen, H. 2003. Surevan lapsen kanssa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Mansikkala, R. & Tanner, T. Kriisien käsittely päivähoitossa. <http://www.kaarina.fi/perhe>
- Pojula, S. 2002. Surutyö. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Pojula, S. 2007. Lapsi ja kriisi. Selviytymisen tukeminen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Toivanen, R. 2004. Kriisikeskustelu: kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktien käsittely. Helsinki: Tietosanoma Oy.
- Uittomäki, S.; Mynttinen, S. & Laimio, A. 2011. Miten tukea surevaa lasta, kun läheinen on kuollut? Opas läheisille sekä lasten ja nuorten kanssa työskenteleville. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.
- Vilén, M.; Vihunen, R.; Vartiainen, J.; Sivén, T.; Neuvonen, S. & Kurvinen, A. 2006. Lapsuus: erityinen elämänavaihe. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Niku, A. & Sarinko, E. 2004. Yhdessä suru on helpompi kantaa. Opas lasten ja nuorten sururyhmien ohjaajille. Helsinki: SMS-Tuotanto Oy.
- Noppi, E.; Kiiltomäki, A. & Pesonen, A. 2007. Mielenterveystyö perusterveydenhuollossa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Kinanen, M. 2009. Surusäkki. Vertaisryhmätyöskentelyä lasten sururyhmille. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Kuhanen, C.; Oittinen, P.; Kanerva, A.; Seuri, T. & Schubert, C. 2010. Mielenterveyshoitotyö. Helsinki: WSOYpro Oy.
- E-mielenterveys. Suomen mielenterveysseura 2012. <http://www.e-mielenterveys.fi>
- Holm T. & Turunen T. 2005. Minun suruni. Surutyökirja lapsille ja varhaisnuorille. Aikuisen opas. Psykologien kustannus oy. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy
- Kübler-Ross, E. & Kessler, D. 2006. Suru ja surutyö. Helsinki: Basam Books Oy
- Sosiaaliportti 2012. Sosiaalialan ammattilaisille. Lastensuojelun käsikirja. Kriisityö. <http://www.sosiaaliportti.fi/>
- Lapsen suru-surevan lapsen tukeminen lähiomaisen kuoleman jälkeen. <http://www.kumppanuuskeskus.fi/>
- Karling, M.; Ojanen, T.; Sivén, T.; Vihunen, R. & Vilén, M. Lapsen aika. 2008. Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Johanna Sommers-Piironen. Mediakasvatus. <http://www.mediakasvatus.fi/node/5632>

Copyright Heidi & Salla

LAPSEN SURUN TUNNISTAMINEN

Avuksi leikki-ikäisten parissa työskenteleville, läheisen kuolemasta johtuvan lapsen surun tunnistamiseen ja kohtaamiseen

LEIKKI-IKÄISEN KÄSITYS
KUOLEMASTA

PERHEENJÄSENEEN KUOLEMA

SURU

KRIISIREAKTIOT

TRAUMATYÖ

AIKUISEN TUKEA SURUTYÖSSÄ

SATUKIRJALLISUUTTA

LÄHTEET

TEKIJÄT

TERVEYSNETTI

TEKIJÄT:

Turun ammattikorkeakoulu

Opinnäytetyö 2012

Sairaanhoitajaopiskelijat: Heidi Grankull ja Salla Myllyniemi

www-toteutus: Ville Hultin

Copyright Heidi & Salla

